

Memlûk - Ermeni Münâsebetleri

Armenian – Mamluks Relations

Fatma AKKUŞ YİĞİT*

Özet

Ermeniler, tarihin önlerine çıkardığı Haçlı Seferleri gibi büyük bir fırsatı kaçırmayarak, Kilikya'da (Çukurova) kendi adlarına bir devlet kurmayı başarmışlardır. Kilikya Ermeni Krallığı, Çukurova havzasındaki Haçlı Devletleri ve Kıbrıs'ın desteğiyle beslenmiş ve özellikle İlhanlılara tâbi olduktan sonra bulunduğu coğrafyada belli bir güce erişmişti. Ne var ki Ermeniler, yaptıkları saldırılar ve uyguladıkları ticarî ambargolarla, kendilerini Memlûk Devleti'nin hedefi haline getirmişlerdi. Moğolları durduran tek devlet olma sıfatıyla bölgede gücünü kanıtlayan Memlûklerin, bu duruma sessiz kalmaları ise mümkün değildi. 1260 yılından, Ermenilerin başkenti Sis'in düşürülme tarihi olan 1375 yılına kadarki zaman zarfında Memlûkler ve Ermeniler arasında neredeyse kesintisiz devam eden sefer ve savaşlar neticesinde, siyasî mevcudiyetini sürdüren taraf, Memlûk Devleti olmuştur. Bu çalışmada, 115 yıl süren Memlûk-Ermeni münâsebetleri ortaya konularak, konu hakkında ayrıntılı bilgi sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Memlûk Devleti, Kilikya Ermeni Krallığı, İlhanlılar, Suriye, Çukurova.

Abstract

Armenians, were able to establish a state on their behalf in consequence of the Crusades and do not miss the great historical opportunity, in Cilicia (Çukurova). Armenian Kingdom of Cilicia in the vicinity of Çukurova have been fed with the support of the Crusader States and Cyprus, and especially after being subjected to the Il-Khans in their regions had reached a certain strength. However, the Armenians, they apply their attacks and with trade embargoes, they were made themselves the target of the Mamluk State. By the capacity of a single state to stop the Mongols in the region, proved the power of the Mamluks, and it was not possible to remain silent this situation. From 1260, the Armenian capital, Sis, reduced date that until 1375 the period of time, as a result of political, struggle, almost continuous-time war between Mamluks and the Armenians, Mamluk had been the empire continue to existing side. In this study, 115 years of laying down the Mamluk-Armenian relations, will be presented with detailed information about the subject.

Key Words: The Mamlûk State, Armenian Kingdom of Cilicia, Ilkhanids, Syria, Çukurova.

Giriş

1097 yılında gerçekleştirilen I. Haçlı Seferi neticesinde Haçlılar, Antakya Prineksliği, Urfa Kontluğu, Trablus Kontluğu ve Kudüs Krallığı'nı kurdular¹. Haçlı reisleri, Kudüs'e kadar varan bu başarılı seferlerinde, Çukurova'da yerleşik olan Ermenilerden lojistik, gıda ve rehberlik alanlarında her türlü yardımı gördükleri için Ermenilerin lideri durumundaki Konstantin'e "Baron" unvanını verdiler ve onu "Kont"luk rütbesine yükselterek ödüllendirdiler². Ardından 6 Ocak

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: fatma.akkus.yigit@ikc.edu.tr

1 Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul, 1997, s. 73-100.

2 Urfalı Vahram, *Kilikya Ermeni Kralları, Vahram Vekayinâmesi*, çev. H. D. Andreasyan, TTK, basıl-

Gazi

Akademik
Bakış

171

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

1198'de Ermeni hükümdarı II. Leon'a "Kral"lık tacı verildi³. Böylece II. Leon, krallık tacını giyen ilk Ermeni hükümdarı oldu.

Memlûk kaynaklarında merkezleri Sis (Kozan)'e atfen umumiyetle "Bilâdu Sis" olarak adlandırılan ve başlarında bulunan kralın "Sahibu Sis", "Mütemelliku Sis" ve "Tekfur" olarak zikredildiği Küçük Ermenistan Krallığı, Kral I. Hetum (1226-1269) zamanında İlhanlıların Köseadağ Savaşı'nda (1243) Türkiye Selçuklu Devleti karşısında kazandıkları galibiyetten sonra onların sâdık bir tâbi olmuştu. Hatta Kral I. Hetum, bizzat Karakurum'a giderek Moğol hanına itaatini arz etmiş ve bunun karşılığında hem Hıristiyanlar lehine birçok menfaatler elde etmiş hem de kendi krallığını teminat altına almıştı.

Günümüzde Suriye, Filistin, Ürdün, İsrail, Lübnan ve kısmen Türkiye'yi kapsayan ve tarihî metinlerde Bilâdü's-Şâm olarak adlandırılan bölge; Memlûkler, Ermeniler, Haçlılar ve İlhanlıları barındırması dolayısıyla sürekli mücadele ve savaşlara sahne oluyordu. Ermenilerin, Suriye'de bulunan Haçlı Devletleriyle, Papalıkla ve İlhanlılarla birlikte Memlûkler'e karşı pek çok çatışmada işbirliği içinde olması Memlûkler'le münâsebetlerinin başlangıcından itibaren düşmanca olmasına sebep olmuştu. Memlûk Devleti (1250-1517) tarafında ise devletin bekası için Kahire-Suriye bütünlüğü büyük önem arz ediyordu. Memlûkler, gerek siyasî sebepler ve gerekse de Ermenilerin stratejik konumları itibariyle önemli ticaret yolları ve geçitlere hâkim olmalarından dolayı⁴ kendilerini besleyen köle sevkiyatının ve ticarî faaliyetlerin kesintiye uğramaması için Ermenilere ve dolayısıyla İlhanlılar ve Haçlılara karşı esaslı bir dış politika takip etmişlerdir.

Ermenilerle İlk Münâsebetler

İlhanlı hükümdarı Hülagü'nün 1260 yılında gerçekleştirdiği Suriye Seferi'ne Ermeni kralı Hetum da katılmış ve yardımlarının karşılığını fazlasıyla almıştı.

mamış tercüme, s. 5; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara, 2007, 116; Ali Aktan, "Memlûk-Haçlı Münâsebetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 106, Ankara, 1997, s. 41.

- 3 Simbat, *Vekâyinâme (951-1334)*, Türkçe çev. H. D. Andreasyan, TTK basılmamış tercüme, no. 68, İstanbul, 1946, s. 68; Süryânî Keşiş Mikhail, *Vekâyinâme (1042-1195)*, C. II, Türkçe ter. Hrnt D. Adreasyan, TTK, Basılmamış Tercüme, İstanbul, 1944, s. 293; Hetum, *Gorigos Senyörü Hetum Vekâyinâmesi*, Terc. H. D. Andreasyan, Basılmamış Tercüme, İstanbul, 1946, s. 9; Urfalı Vahram, a.g.e., s. 16; Müverrih Vardan, "Türk Fütuhât Tarihi", çev. H. Andreasyan, *Tarih Seminerleri Dergisi*, İstanbul, 1937, s. 218; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. III, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1987, s. 78-79; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1984, s. 249; Ersan, a.g.e., s. 155-156; Sirarpie der Nersesian, *The Armenians*, London, 1969, s. 46; Salim Koca, "Selçuklu Döneminde Türk-Ermeni İlişkileri", *Türk Yurdu*, C. 26, S. 235, Ankara, 2004; İlyas Gökhan, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I, 2012, s. 70-108; V. F. Buchner, "Sis", **İA (MEB)**, C. X, Eskişehir, 1997, s. 709.
- 4 Çukurova'nın tarihi coğrafyası hakkında bkz. Fatma Akkuş Yiğit, "XIV-XV. Yüzyılda Çukurova'nın Stratejik Önemi", *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu-III, Mersin ve Doğu Akdeniz Bildiriler Kitabı*, Mersin, 2011, s. 115-122.

Görüş

Hülagü pek çok ganimet ve esirin yanında Bilâdü'-ş-Şâm'ın suğur kalelerinden olan Behisni, Derbsâk, Merziban, Ra'bân, Şeyh Hadid ve Maraş'ı Hetum'a vermişti.

Ancak devir dönmüş ve Ermenilerin tâbi oldukları İlhanlılar, Ayn Câlût Savaşı'nda (1260) Memlûkler önünde ağır bir darbe almışlardı. Bundan sonra Ermeni Krallığı'nın talihi tersine dönmüş ve sürekli Memlûkler'in baskısına maruz kalmıştır.

Ermenilerin 1262 yılında Halep bölgesindeki Fu'a ve Sermîn'e kadar akınlar yapması üzerine Halep nâibi Alâeddin eş-Şihabî, Sultan Baybars'dan (1260-1277) aldığı emirle üzerlerine yürüyerek onları bozguna uğrattı⁵. Ardından Baybars, Suriye'ye bir ordu gönderdi. Başında Şemseddin Sungur el-Rûmî, Hıms nâibi el-Melik el-Eşref, Hama nâibi el-Melik el-Mansûr kumandasındaki bir ordu Antakya topraklarına akınlar yaptı⁶. Süveydiye Limanı'nı ve bu limanda bulunan gemileri yaktı. İlhanlılardan destek alan Ermeni kralı Hetum'un Antakya hâkimine yardıma gelmesi üzerine Memlûkler geri çekilmek zorunda kaldılar. Neticede elde ettikleri 250'den fazla esirle 17 Ağustos 1262 tarihinde Kahire'ye döndüler⁷. Yine aynı senede Baybars, Halep nâibliğine tayin ettiği Emir İzzeddin Aydemir'i Ermeni Krallığı'nın başkenti Sis'e akın yapmakla görevlendirdi. Emir İzzeddin Aydemir bu harekâtı esnasında esir aldığı bir kısım Ermeni'yi Mısır'a gönderdi⁸.

Ermeni Kralı I. Hetum, Sultan Baybars'ın baskısı karşısında Memlûkler'e karşı yardım istemek amacıyla Tebriz'de bulunan Hülagü'nün huzuruna çıktı⁹. Hülagü, bu sırada Berke ile mücadele ettiği için, bizzat başında bulunduğu bir orduyla Kuzey Suriye'ye gidememiş fakat I. Hetum'dan muhtemelen bu seferi gerçekleştirmesini istemiş olmalıdır¹⁰. Zira I. Hetum ülkesine döndükten sonra Kuzey Suriye'ye bir sefer tertiplemişti.

5 İbn ed-Devâdârî, Ebî Bekr b. Abdullah, *Kenz ed-Dürer ve Câmi' el-Ğurer, ed-Dürre ez-Zekiyye fî Ahbâr ed-Devle et-Türkiyye*, C. VIII, Tah. Ulrich Haarmann, Kahire, 1971; s. 90.

6 Ebû'l- Fidâ, el-Melik el-Müeyyed, *Tarih Ebî Fidâ, el-Musemma el-Muhtasar fî Ahbâr el-Beşer*, C. II, Tah. Mahmud Deyyûb, Lübnan, 1997, s. 325; Baybars el-Mansûrî, *Kitâb et-Tuhfet el-Mülûkiyye fî Devlet et-Türkiyye, Tarih Devlet el-Memâlik el-Bahriyye fî Fetre min 648-711 h.*, Tah. Abdulhamid Salih Hamdân, yıl ve tarih yok, s. 50; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 19; el-Makrîzî, *Takiyyüddin Ahmed b. Ali, Kitâb es-Sülûk li Ma'rifet Düvel el-Mülûk*, C. VIII, Tah. Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire, 1957; s. 472.

7 İbn Abdî'z- Zâhir, *er-Ravz ez-Zâhir fî Siret el-Melik ez-Zâhir*, Tah. Abdulaziz Huveytir, Riyad, 1976, s. 132-133; Baybars el-Mansûrî, *Zübdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, Tah. Zübeyde Muhammed Ata, c. IX, yer yok, 2001, s. 104; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 325; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 90, 94; en-Nüveyrî, Şehabeddin Ahmed b. Abdulvehhab, *Nihâyet el-Ereb fî Fünûn el-Edeb*, C. XXX, Tah. Necib Mustafa Fevâz, Hikmet Küşlî Fevâz, Beyrut-Lübnan, 2004, s. 25; el-Makrîzî, *a.g.e.*, s. 472; Ramazan Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, İstanbul, 2009, s. 147; Kâzım Yaşar Kopraman, "Mısır Memlûkleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VI, İstanbul, 1992, s. 464.

8 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 476.

9 Vardan Vartabet, *a.g.m.*, s. 237.

10 Angus Donal Stewart, *The Armenian Kingdom and The Mamluks War and Diplomacy During the Reigns of Het'um II (1289-1307)*, Leiden-Boston-Köln, 2001, s. 47.

Çağrı

Akademik
Bakış

173

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

I. Hetum, 1264'de Hülagü'nün yanına gidip geldikten ve Ereğli'de Selçuklu sultanı IV. Kılıçarslan ile ittifak akdettikten sonra, İlhanlılardan da temin ettiği kuvvetlerle Kuzey Suriye'ye saldırıya geçti¹¹. Ordusuyla Maarra, Sermin, Fu'a istikametine yürüdü. Fu'a'lı İbn Zâhir'in rehberliğinde Amuk, Maarra, Sermin ve Fu'a'ya kadar savaşarak yoluna devam etti. Fu'a'dan 380 kişiyi esir aldıktan sonra Sermin'e baskın yaparak şehri kuşattı. Zor durumda kalan Halep kuvvetlerinin yardımına Hıms ve Hama'dan imdat geldi. I. Hetum, Hârim yakınında Memlûk kuvvetleri önünde tutunamayarak bozguna uğradı. Ermeni Kralı tarafından esir alınmış olan Müslümanlar da kurtarıldı. Ermenilerin yardım çağrısı üzerine Anadolu'daki İlhanlı kuvvetlerinden 700 atlı hareket etmiş, ancak Hârim'e geldiklerinde, hava şartlarının kötü olmasından dolayı birçoğu helak olmuş, sağ kalanlar da geri dönmek zorunda kalmıştı¹².

Aynı senede Ermeni kralının ikinci bir sefere çıktığını görüyoruz. O, bu seferde İlhanlılar ile müttefik olarak saldırmış ve ordusunda çok sayıda İlhanlı askeri bulunduğu intibaini vermek için kendi askerlerinden binine Moğol bürk ve elbisesi giydirdikten sonra, Antep'te bulunan Emir Hüsâmeddin komutasında Memlûk birliği üzerine yürümüştü. Ancak karşı saldırıya geçen Memlûk askerleri baskınlar düzenleyerek Ermenileri bozguna uğratmışlar ve pek çok esir ele geçirdikten sonra Antakya'ya inerek burada da yağma ve talan yapmışlar ve aldıkları esir ve ganimetlerle Dımaşk'a dönmüşlerdir¹³.

Sultan Baybars'ın Sis Seferi

Ermeni Kralı Hetum, bu yenilgisine rağmen Memlûkler'e karşı faaliyetlerine devam ediyor ve Hülagü'yü sürekli Suriye seferine teşvik ediyordu. Bu arada Haçlılarla temasını da sürdürüyordu. Damadı olan Antakya prensi Bohemond da onun yanında idi. Bunların yanında Hetum, İlhanlılar tarafından kendisine verilmiş olan Halep'e tâbi bazı kaleleri işgal etmiş ve Mısır ile ticarî münâsebetlerini kesmişti. Anadolu-Suriye kervan yolu da sık sık Ermeniler tarafından hücumla uğramaktaydı¹⁴.

Bütün bunlardan haberdar olan Sultan Baybars, sefere çıkmadan önce I. Hetum'a mektup göndererek İlhanlılar'ın yardımıyla ele geçirdiği ve tahrip ettiği kaleleri geri vermesini, kendisine itaat ederek vergi ödemesini, memleketinin her tarafından at, katır, arpa, buğday ve demir alınmasının serbest bırakılmasını ve kendisinin de Suriye şehirleriyle alışveriş yapmasını istedi. Er-

11 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 195-196; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 27-28; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 60, 166; Steward, *a.g.e.*, s. 47.

12 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 195. s. 196; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 94-95; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 166; el-Makrîzî, *a.g.e.*, s. 510; Runciman, *a.g.e.*, C. III, s. 269.

13 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 196; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 166; el-Makrîzî, *a.g.e.*, s. 511.

14 Cüneyt Kanat, "Memlûkler ve Çukurova", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*, Haz. Doç. Dr. Erman Artun- M. Sabri Koz, YKY, İstanbul, 2000, s. 94; Süleyman Özbek, "el-Melikü'z-Zahir Rüknu'd-Din Baybars Zamanı Memlûk Devletinin Dini Siyaseti", *Ege Ün. Edebiyat Fak. Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. IX, İzmir, 1994, s. 304.

Görüş

meni kralı bu istekleri yerine getirmediği gibi, Memlûkler'in saldırısına uğrarsa İlhanlılardan yardım alabileceği düşüncesiyle, Baybars'a *köle* diye hitap ederek hakarete de bulundu¹⁵.

Baybars, Haçlılar üzerine gerçekleştirdiği başarılı seferlerden sonra Safed'de iken Sahyuni sahibinden gelen elçi Sultan tarafından kabul edilirken, Sis'den hediyelerle gelen Ermeni elçisi huzura kabul edilmedi¹⁶. Sultan I Ağustos 1266 tarihinde Dımaşk'a doğru hareket ederek el-Cüsûre'de ordugâh kurdu. Sultan Baybars, Hülagü'nün Temmuz 1265'de ölümünden sonra yerine geçen oğlu Abaka Han'ın (1265-1281), Altınorda Devleti ile çatışmasından da istifade ederek¹⁷ Hama hâkimi el-Melik el-Mansûr'un komutasında, Emir İzzeddin Kalavun ve Emir İzzeddin Ogan'ın da katıldığı büyük bir orduyu 8 Ağustos 1266 tarihinde yalnız kalan Ermenilerin başkenti Sis üzerine sevk etti¹⁸.

Ermeni Kralı Hetum, Memlûk sultanının ülkesi üzerine ordu sevk ettiği haberini alınca, ordusunun kumandasını oğulları Leon ve Toros'a bırakarak, Elbistan ve Göksun taraflarına gelmiş bulunan İlhanlılar'dan yardım almaya gitti¹⁹. Fakat Moğol noyanı Nefcî, Han'ın bilgisi ve emri olmadan yardım edemeyeceğini bildirdi²⁰. Orada günlerce kalarak İlhanlı Beyi'ni yardıma ikna eden Hetum, İlhanlılar'dan önce yola çıkarak ülkesine geldi²¹. Ancak ülkesini harap bir vaziyette bulacaktı.

Toros ve Leon kumandasındaki Ermeni ordusu Memlûk ordusunun karşısında 24 Ağustos 1266 tarihinde Derbsâk'da büyük yenilgiye uğradı. Leon esir alınırken kardeşi Toros ve bir amcası ile ileri gelen Ermeni komutanlarından on

- 15 Abdulaziz Khowaiter, *Baibars the First: His Endeavours and Achievements*, London, 1978, s. 59; Ersan, *a.g.e.*, s. 201.
- 16 İbn Tagrıbirdî, Ebû el-Mehâsin Cemâleddin Yûsuf, *en-Nücûm ez-Zâhire fi Mülûk Mısır ve el-Kâhire*, C. VII, Tah. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Lübnan, 1992, s. 125.
- 17 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 541; Vardan Vartabet, *a.g.m.*, s. 243; Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir", *Belleten*, C. LIII, S. 206, Nisan 1989, s. 178.
- 18 Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 31-32; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 58; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 333; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 98, 184-185; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 549; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 118; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 126; İbn Dokmak, Sârimüddin İbrahim b. Muhammed, *en-Nefhat el-Miskiyye fi ed-Devlet et-Türkiyye, min el-Cevher es-Semîn fi Siyer el-Hulefâ ve el-Mülûk ve es-Selâtin (min sene 637 hatta sene 805)*, Tah. Ömer Abdüsselâm Tedmurî, Beyrut, 1999, s. 59; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1987, s. 586; Thorau, *The Lion of Egypt, Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century*, Translated by P. M. Holt, London-New York, 1987, s. 173; Steward, *a.g.e.*, s. 49; P. M. Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290), Treaties of Baybars and Qalawun with Christian Rulers*, Leiden-New York-Köln, 1995, s. 92-93; S. A. Âşûr, *Buhûs ve Dirâsât fi Tarihi'l-Usûri'l-Vustâ*, Kahire, 1977, s. 249; P. M. Holt, *Haçlılar Çağı, 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakındoğu*, Çev. Özden Arkan, İstanbul, 1999, s. 98; İlyas Gökhan, "Memluk Devletinin Kilikya Ermenileri İle Siyasi İlişkileri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 165, 2006, s. 137.
- 19 Aknerli Grigor, *Okçu Milletin Tarihi (1220-1272)*, Türkçe çev. H.D. Andreasyan, TTK, basılmamış tercüme, İstanbul, 1951, s. 38; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 24; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 586.
- 20 Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 586.
- 21 Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 38.

Gazi

iki kişi öldürüldü²². Bu başarının ardından Memlûk ordusu, Ceyhan'ı geçip Tapınak Şövalyelerine ait olan Amudeyn Kalesi'ni²³ ele geçirip, aralarında İlhanlıların da bulunduğu 2000 askeri esir aldılar. Ardından Memlûk ordusu 25 Ağustos 1266 tarihinde Ermeniler'in başkenti Sis'e girdi²⁴. Hama hâkimi el-Melik el-Mansûr burada kalıp şehri yakıp yıkarken, Emir Kalavun Misis, Adana, Tarsus²⁵ ve Ayas taraflarına yönelerek vardığı yerlerdeki kaleleri tahrip etti, birçok esir ve ganimet elde ettikten sonra Sis'e döndü. Diğer bir grup Memlûk kuvveti de Emir Ogan kumandasında Anadolu tarafına yöneldi ve Ermenilerden aldığı esir ve ganimetle Sis'e döndü. Yirmi gün devam eden bu büyük yağmanın sonunda Memlûk ordusu sayısız esir ve bol ganimet elde etti²⁶. Öyle ki bu bolluk Memlûk kaynaklarında "Ganimetler o kadar çok idi ki sığır iki dirheme satıldı ise de alan olmadı" diyerek ifade edilmiştir²⁷. Ermeni müellifi Vardan, bu sefer neticesinde Memlûklerin, yeraltında saklı bulunan kral hazinesini bulduğunu ve 40 bin esir alarak çekildiklerini kaydetmiştir²⁸.

Memlûk ordusu muazzam ganimet ve Prens Leon'un da aralarında bulunduğu esirlerle geri dönerken, kazanılan bu zafer Cerûd'da avlanan Sultana

- 22 Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 333; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 185; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 552; Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 38; Bertold Spuler, **İran Moğolları, Siyaset, İdâre ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350**, çev. Cemal Köprülü, Ankara, 1987, s. 83; Khowaiter, *a.g.e.*, s. 93; Holt, *a.g.e.*, s. 16, 93; Steward, *a.g.e.*, s. 49; Koprıman, *a.g.m.*, s. 464.
- 23 Bu kale Osmanîye-Kadirli arasında yer almaktadır. Bkz. R.W. Edwards, , *The Fortifications of Armenian Cilicia*, Washington, 1987, s. 58-62.
- 24 Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 32; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 58; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 333; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 118; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 185; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 552; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 126; Vartabet, Vardan, "Türk Fütühâtı Tarihi (889-1262)", *Tarih Semineri Dergisi*, C. I/II, Türkçe çev. H.D. Andreasyan, İstanbul, 1937, s. 243-244; Stanley, Lane-Poole, *A History of Egypt in the Middle Ages*, New York, 1969, s. 267; Khowaiter, *a.g.e.*, s. 93; Holt, *Mamluk Diplomacy*, s. 93; Koprıman, *a.g.m.*, s. 465; Buchner, *a.g.m.*, s. 709.
- 25 Ebu'l-Farac bu seferde Memlûk kuvvetlerinin Tarsus'a girmediğini kaydetmiştir. Bkz. Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 586.
- 26 İbn Abdî'z- Zâhir, *a.g.e.*, s. 269-271; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 31-32; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 58; Baybars ed-Devadari, *Zübdet el- Fikre*, 105; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 333; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 552; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 586-587; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 118; İbn Şeddâd, İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim, *el-A'lâk el-Hatıra fi Zîkr Ümerâ eş-Şâm ve el-Cezîre*, Tah. Yahya Zekerıyya Abbâre, Dimaşk, 1991, s. 342-343; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 186; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 126; Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 40-41; Simbat, *a.g.e.*, s. 88; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 24; ; Khowaiter, *a.g.e.*, s. 93; Thorau, *a.g.e.*, s. 174-175; Âşûr, *a.g.e.*, s. 250; Steward, *a.g.e.*, s. 49; Faruk Sümer, "Çukur-ova Tarihi Dâir Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. I, Ankara, 1963, s. 10; M. Fuad Köprülü, "Baybars I", İA (MEB), C. II, İstanbul, 1979, s. 361; Koprıman, *a.g.m.*, s. 465; Vardan Vartabet, *a.g.m.*, s. 244; Darkot, B., "Tarsus", İA (MEB), C. XII/1, İstanbul, 1993, s. 21; Gökhan, *a.g.m.*, s. 138; Kanat, *a.g.m.*, s. 94; Cüneyt Kanat, "Memlûklerin Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)*, Bildiriler, Adana, 1999, s. 424; A. G. Galstyan, "Piskopos Stepanos Vekâyinâmesi, Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar", İstanbul, 2005, s. 70.
- 27 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 552; İbn Abdî'z- Zâhir, *a.g.e.*, s. 271; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 186.
- 28 Vardan Vartabet, *a.g.m.*, s. 244.

Görüş

müjdelendi. Müjdeciyi Tablhâne Emiri²⁹ tayin edip bin dinar bahşış veren Baybars, muzaffer ordusunu Afâmiye'de karşılayarak ele geçirilen büyük ganimetten devlete düşen hisseyi aldıktan sonra gerisini tamamen askerlere dağıttı³⁰.

Vahram Vekâyinâmesi'nde, Ermenilerin başına gelen bu olayın sebepleri şu şekilde açıklanmaktadır: "Onlar ne aç insanlara yemek verdiler, ne çıplak insanları giydirdiler, ne gariplere misafirperverlik gösterdiler ve ne de bedbahtlara merhamet ettiler. Onlarda vücut ruha hâkim oldu. Bundan dolayı Mısır'da gururla hüküm süren, Dımaşk'î hükmü altına almış, Halep sultanını kendisine tabi kılmış ve köle oğulları ile Arapları etrafında toplamış bulunan köle hükümdar, deniz kumu kadar çok sayıda asker toplayıp onları silahlandırdı ve harp sanatına alıştırdı"³¹.

Sultan Baybars, Prens Leon'a hitaben, "Baban bana köle diyor ve sulh yapmıyordu. Şimdi köle ben miyim, sen misin?" diye sorduktan sonra, ona iyi davranıp teselli edici sözler sarf ederek, hiçbir şeyden korkmaksızın müsterih olarak bir müddet beklemesini, kendisini babasına iade edeceğini söyledi³². Hatta Vahram, Sultanın izni ile Leon'un Kudüs'e gidip orada dua ettiğini ve ondan sonra Mısır'a götürüldüğünü kaydetmiştir³³. Daha sonra Sultan, yanında Leon ile Dımaşk'a gelerek el-Melik el-Mansûr'a birçok at, para, mal ve hil'at bağışladıktan sonra Mısır'a yöneldi. Yolu üzerindeki Remle'yi de ülkesine katarak Kahire'ye döndü³⁴.

Memlûk-Ermeni Sulhu (1268)

İlhanlılardan yardım almaya gitmiş olan Kral I. Hetum, Memlûk ordusunun ülkesine girerek ordusunu dağıtıp, yağma ve talan yaptığını görünce büyük bir üzüntüye kapıldı. Kralın yardım için getirdiği İlhanlı askerleri ise yardım yerine arta kalan şeyleri yağmaladılar³⁵. I. Hetum, oğlunu kurtarmak için 1267'de Baybars'a elçi gönderip şefaath dilemekten başka bir çare bulamadı. Baybars'ın huzuruna vardığında esir alınan Leon'un zincirleri çözülmüş ve Sultanla birlikte bunduk atmak üzere Birket el-Cubb'a götürülmüştü³⁶.

Bu arada Sultan Baybars, Haçlılara ve İlhanlılara karşı başarılar kazandıktan sonra Hama'ya geldi. Burada yapacağı askerî hareketi gizli tutarak ordusunu üçe taksim etti. Bunlardan bir bölümü Emir Bedreddin el-Hazinedâr'ın

29 Tablhâne Emiri (Emir-i Tablhâne, Kırklar Emiri): Genellikle kırk adet şahsî memlûk edinme hakkına sahip emirlerdi. Fakat kırktan aşağı olmazdı. Sayıları değişirdi. İkinci derecede mühim görevler bunlara verilir. Bunların kapıları önünde, sultanlarda olduğu gibi fakat daha küçük ölçüde, nevbet çalardı. el-Kalkaşandî, Ahmed b. Ali, *Subh el- Aşâ fi Snâat el-İnşâ*, Tah. Muhammed Hüseyin Şemseddin, C. IV, Kahire, 1987, s. 15.

30 İbn Abdî'z- Zâhir, *a.g.e.*, s. 271; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 120; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 553; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 189; Simbat, *a.g.e.*, 88; Köprülü, *a.g.m.*, s. 361.

31 Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 23-24.

32 Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 39-40.

33 Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 26; Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 39-40.

34 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 553-555.

35 Abû'l- Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 587.

36 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C.I/II, s. 555; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 139; İbn Abdî'z- Zâhir, *a.g.e.*, s. 272.

Gazî

Akademik
Bakış

177

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

kumandasında Süveydiye Limanı'na doğru; Emir İzzeddin Ogan kumandasında Derbsâk'a doğru sevk etti. Emirler gittikleri yerlerden pek çok esirle döndüler. Sultan Baybars ise Afâmiye'ye gitmişti.

Memlûk ordusu 18 Mayıs 1268'de Haçlıların elindeki Antakya'yı ele geçirdi³⁷. Antakya hâkimi Ermeni kralı Hetum'un yeğeni idi. Antakya'da o kadar çok ganimet elde edildi ki kaynakların ifadesine göre paralar tasla paylaştırılmıştı³⁸. Baybars Antakya'yı ele geçirdikten sonra 27 Mayıs 1268'de Çukurova'nın kilidi durumunda olan Bagras'ı aldı³⁹. Antakya ve havalisinin Memlûkler tarafından ele geçirilmesi önemli bir hâdisedir. Çünkü Antakya, Urfa'dan sonra Haçlıların Doğu'da kurdukları ikinci prenslik olup buranın ele geçirilmesi Suriye'de kurulan Haçlı hâkimiyetinin çökmeye başladığının bir işaretiydi⁴⁰. Tabii ki bu zafer, Ermeniler için güney sınırlarında güvenlik zaaflarına sebep olmuştu.

Sultan Baybars Akkâ'yı yağmaladıktan sonra, hediyelerle Ermeni elçisi ve Beyrut elçisi geldiler⁴¹. Baybars, Kral Hetum'un elçilerine, Leon'un serbest bırakılmasına karşılık, İlhanlıların elinde esir olan Emir Şemseddin Sungur el-Aşkar'ın serbest bırakılmasını ve 1260 yılında Halep'in işgali sırasında alınan Behisni, Derbsâk, Merziban, Ra'bân ve Şeyh Hadid kalelerinin de iade edilmesini istedi⁴². Baybars'ın istediği bu kaleler önemli geçit noktalarında bulunuyordu. Bunun üzerine Kral, taleplerin yerine getirilebilmesi için kendisine zaman tanınmasını istedi. Abaka Han'ın huzuruna çıkarak durumunu arz eden Kral, Şemseddin Sungur el-Aşkar'ın Baybars'a teslimi hususunda Abaka Han'dan söz aldıktan sonra ülkesine geri döndü.

Bu sırada (1268) Sungur el-Aşkar, İlhanlılar tarafından I. Hetum'a gönderildi. Ancak Hetum Sungur'u değil yalnızca Sungur'un imzasını taşıyan mektubu elçisiyle Baybars'a gönderdi ve kalelerin teslimine de yanaşmadı. Bunun üzerine Baybars, Kral Hetum'a tehditkâr bir cevabî mektup gönderdi. Hetum, korkuya kapılarak barış istedi. Behisni, Debsâk, Merziban, Ra'bân, Şeyh Hadid ve aldığı diğer kaleleri iade edeceğine söyledi⁴³.

37 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 307; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 36; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 62; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 334; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 194-199; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 566-568; İbn Tagribirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 128-129; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 60; Abû'l-Faracî, *a.g.e.*, C. II, s. 588-589; Simbat, *a.g.e.*, s. 89; Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 43; Spuler, *a.g.e.*, s. 83; Thorau, *a.g.e.*, s. 192; Holt, *a.g.e.*, s. 98; Khowaiter, *a.g.e.*, s. 99-100; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 268-269; Holt, *Mamluk Diplomacy*, s. 12; Âşûr, *a.g.e.*, s. 251; Sümer, *a.g.m.*, s. 10; Koprman, *a.g.m.*, s. 102-103; Aktan, *a.g.m.*, s. 6.

38 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 568; İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 308; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 36-37; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 63; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 334.

39 "Observer: Ermeniler Dünya Çapında Siyasal Örgütlenme Çabasında", *Milliyet*, 18 Temmuz 1983, s. 6; Cengiz Candar, "Dünya Ermeni Kongresi Yarın Toplanıyor", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1983, s. 11.

40 Koprman, *a.g.m.*, s. 103.

41 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 89, 188; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 559.

42 Ebû'l-Fidâ, Şeyh Hadid kalesini de eklemiştir. Bkz. *a.g.e.*, C. II, s. 335; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 99; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 568-569.

43 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 99; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 569.

Sultan Baybars, Devâdâr Balaban er-Rumî ile Kâtib Sadr Fetheddin b. Kayserânî'yi anlaşma metni ile I. Hetum'un bulunduğu Sis'e gönderildi. Ayrıca Bedreddin Beceke er-Rûmî'yi de Leon'u getirmek üzere 27 Mayıs 1268'de Mısır'a gönderdi. Bedreddin Beceke beraberinde Leon ve diğer esirlerle 9 Haziran 1268'de Dimaşk'a geldi. Ardından, 10 Haziranda Antakya'da barış imzalandı⁴⁴. Sultan Baybars, Antakya ve çevresine çekidüzen verdikten Dimaşk'a vardı. O sırada Dimaşk'a getirilen Leon'a ve diğer esirlere ikramda bulundu, hediyeler verdi. 25 Haziran'da Emir Bedreddin Beceke, Ermeni esirlerle Dimaşk'tan Sis'e hareket etti⁴⁵. İbn Abdî'z-Zâhir'e göre, Bedreddin Sis'e vardığında Ermeni halk onları öncü kuvvet sanarak telaşa kapılmıştı. Emir Bedreddin Beceke'nin ardından Sultan Baybars, Seyfeddin ed-Devâdâr'ı da Sis'e gönderdi. Leon, Sis'e vardığında Sungur el-Aşkar da hemen serbest bırakıldı⁴⁶.

Metni günümüze kadar ulaşmayan bu barış antlaşması gereğince; Kral Hetum, aldığı kuzey ticaret yolu üzerinde bulunan Behisni, Derbsâk, Merziban, Ra'bân, ve Şeyh el-Hadîd kalelerini verdi ve İlhanlıların elinde esir olan Memlûk Emiri Sungur el-Aşkâr'ın serbest bırakılmasına aracılık etti. Bunun karşılığında ise oğlu Leon 24 Haziran 1268 tarihinde Emir Bedreddin Beceke er-Rumî ile bir yıl on ay süren esaretten sonra babasının yanına Sis'e döndü⁴⁷. Ebû'l-Fidâ'ya göre, antlaşmanın şartları, yalnız Behisni'nin Ermeniler'in elinde kalmasıyla yerine getirildi⁴⁸. Fakat imzalanan barış ancak 7 yıl devam edebilmiştir.

Ermeni ülkesi Memlûkler'den aldığı darbenin yanında 1269 yılında vuku bulan büyük deprem sonucunda hasara uğramıştı⁴⁹. Bu sebeple Ermeniler tarafından bir saldırının yapılmayacağından emin olan Sultan Baybars, İlhanlıların Memlûk topraklarına 1269 ve 1271 yıllarında yapıkları hücumları başarıyla püskürttü. Buna ilâve olarak Haçlılara karşı da başarılı seferler gerçekleştirdi. Bu seferler neticesinde Haçlıların elinde sadece sahildeki kaleler kalmıştı. Ayrıca Göynük'ün⁵⁰ Ermeni hâkiminin tüccarların yolunu kesmesi ve kervanları soyması üzerine Baybars, İlhanlıların iç kavgalarından da istifade ederek 20 Temmuz 1273'de Halep kuvvetleri komutanı Hüsâmeddin el-Ayntâbî'yi Göynük'e sevk etti. Memlûk ordusu kaleyi fethetti. Tarsus'a kadar akınlarına

44 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 328-329; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 64; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 99; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 569; Thorau, *a.g.e.*, s. 193.

45 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 99; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 570.

46 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 329; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 99.

47 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 328-329; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 37; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 99; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 570; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 26; Simbat, *a.g.e.*, s. 89; Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 44; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 586; Runciman, *a.g.e.*, C. III, s. 282; Khowaiter, *a.g.e.*, London, 1978, s. 57; Thorau, *a.g.e.*, s. 193; Holt, *Mamluk Diplomacy*, s. 93; Steward, *a.g.e.*, s. 49; Şeşen, *a.g.e.*, s. 150-151; Gökhan, *a.g.m.*, s. 140.

48 Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 335.

49 Akkuş, *a.g.t.*, s. 66.

50 Göynük Maraş'ın güneyinde, Aksu Irmağı kıyısında İnekli civarındadır. Eskiçağlarda ismi Kinok idi. Burası Seyfüddeve el-Hâmdânî tarafından inşa edilmişti. Topraklarının kızıl olması sebebiyle el-Hades el-Hamra diye meşhurdu. Bkz. "Hades", İA (MEB), C. VI, Eskişehir, 1997, s. 42.

Gazi

Akademik
Bakış

179

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

devam eden Hüsâmeddin el-Ayntâbî, Sis ve Ayas şehirlerini ateşe verip buralarda yağma yaptıktan sonra geri döndü⁵¹. Göynük, Kuzey Suriye'den Elbistan'a ve Malatya'ya giden ticaret yolu üzerinde bulunması dolayısıyla önemli bir konumda idi.

Sultan Baybars'ın Son Sis Seferi (1275)

Memlûkler ve Ermeniler arasında 1268 yılında yapılan barış antlaşmasından sonra, 1271 yılında Ermeni kralı Hetum ölmüş yerine oğlu Leon (III. Leon: 1271–1289)⁵² geçmişti. O da babasının siyasetini devam ettirmekteydi. Haçlılarla ve tâbi oldukları İlhanlılar ile iş birliğine devam ediyordu. Belirlenen vergileri ödemiyor ve kalelerini tahkim ediyordu. Ayrıca, Müslüman tacirlere eziyet ediyor, kimliklerini gizleyerek bu işi yapanların İlhanlı askerleri olduklarını söylüyorlardı. Bu sebepten Hüsameddin el-Ayntâbî, Göynük ve Maraş üzerine seferler yapmıştı. Bu sırada IV. Kılıçarslan'ı öldürtüp onun küçük yaşta ki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkartarak (1266) Türkiye Selçukluları Devleti'nde hâkimiyeti ele geçiren Pervane Muineddin, Abaka Han'ın kardeşi Acay'dan rahatsızlık duymakta olup Baybars'dan Anadolu'ya sefere çıkmasını için ricada bulunmuştu⁵³.

Bunun üzerine Baybars, 1275'de Halep naibine mektup yazarak Ermeniler üzerine akın yapmasını emretti⁵⁴. Bu sefer ile Baybars, Anadolu-Altınorda ve Memlûkler arasındaki ticaret yolunu ele geçirmeyi planlamış olmalıdır. Sultan Baybars'ın emri üzerine, Emir Hüsameddin Ayntâbî kumandasındaki ordu Maraş'a hücum etti ve pek çok ganimet ele geçirildi⁵⁵. Müteakiben Sultan, Emir Kalavun el-Elî ve Hazinedar Bedreddin Bilik kumandasında bir orduyu Çukurova'ya sevk etti ve kendisi de arkalarından gitti (1275). Esasen bu akın için sebep de hazır idi. Şöyle ki; 1274 yılında otuz kişiden oluşan bir Müslüman topluluğu, Suriye'den hareketle Abbasi Halifesi el-Me'mun'un kabrini ziyaret için Tarsus'a gitmişti. Ermeni kralı, Baybars'ın da kılık değiştirerek aralarında

51 İbn Şeddâd, *Târîh el-Melik ez-Zâhir*, Tah. Ahmed Huteyt, Beyrut, 1983; S. 161, Türkçe ter. Şerefeddin Yaltkaya, *Baypars Tarihi al-Melik al-Zâhir (Baypars) Hakkındaki Tarihi*, C. II, TTK, Ankara, 2000, 78; İbn Abdî'z-Zâhir, *er-Ravz ez-Zâhir*, s. 417; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahâbâr*, s. 50; Baybars ed-Devâdarî, *Zübdet el-Fikre*, s. 146; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 215; Thorau, *a.g.e.*, s. 232-233; Steward, *a.g.e.*, s. 50; Gökhan, *a.g.m.*, s. 143.

52 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 111; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 590; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 590; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 27-28; Simbat, *a.g.e.*, s. 89; Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 44; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 111; Ergan, *a.g.e.*, s. 206.

53 İbn Şeddâd, *a.g.e.*, s. 79, 107; ter. Yaltkaya, *a.g.e.*, II, s. 34, 49; İbn ed-Devâdarî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 177; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969, s. 40; Sümer, "İlhanlı", s. 179; Süleyman Özbek, "Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri", Afyon Kocatepe Ün., Sosyal Bilimler Dergisi, C. I, S. II, Mayıs 1999, s. 48.

54 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 616.

55 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 431; Baybars ed-Devadar, *a.g.e.*, s. 139, 144; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 80; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 216; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 616; Hetum, *a.g.e.*, s. 18; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 29; Sümer, *a.g.m.*, s. 10-11; Şeşen, *a.g.e.*, s. 151.

Görs

bulunduğu bahanesiyle bunları tutuklattı. Olay duyulunca tutuklananların kim oldukları sık sık gönderilen elçiler vasıtasıyla öğrenilmeye çalışıldı. Bundan daha da şüphelenen III. Leon, tutukluları serbest bırakmadı. Bunun üzerine Çukurova'ya giren Memlûk ordusu Ayas, Misis ve Sis'e kadar varıp buralarda yağmada bulundu. Memlûk askeri çekildikten sonra, Ermeni kralı elindeki tutukluları öldürttü ve mallarını da yağmalattı⁵⁶.

27 Şubat 1275'de Sultan, ordusuyla Dımaşk'a vardı. Biladü'ş- Şâm askerleri de yanında toplandı. Bu sırada Pervane Muineddin'in -Abaka ve Acay'dan çekindiği için- Sultandan Anadolu seferini erteleyip Sis'e sefer yapmasını isteyen mektubu geldi⁵⁷. Pervane'nin daha önce Sultan Baybars'a mektup göndererek İlhanlıların tahakkümünden kurtulmak için onu Anadolu'ya davet ettiğini söylemiştik. Sultan Baybars, bu mektuptan sonra, ordusuyla 6 Mart 1275 günü Dımaşk'tan hareketle Çukurova'ya yöneldi. Burada kışlamak üzere bölgeye gelmiş olan Türkmenlerle birleşti. Bölgenin yollarını ve geçitlerini çok iyi bilen bu Türkmen aşiretleri Baybars'ın etrafında toplandılar⁵⁸.

Sultan Baybars, 28 Mart 1275'de Sis'e girdi. Bayram namazını Sis'te kılan Baybars, kralın sarayı ile köşk ve bahçelerini tahrip ettirdi⁵⁹. Ermeni kralı III. Leon ve yanındakiler bir kaleye sığındılar. Memlûk askerleri buradan Gülek Boğazı, Ayas ve Tarsus olmak üzere üç yöne hareket ettiler.

Gülek Boğazı'na gönderilen birlik, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu İlhanlı esirleriyle döndü⁶⁰. Ayas'a sevk edilen Emir Bedreddin Beyserî ve Emir Seyfeddin Ayıtmış es-Sâdî'nin birlikleri şehre vardıklarında halkının burayı boşaltmış olduğunu gördüler. Frenk ve Ermenilerden oluşan halk, Memlûkler'den kaçmak için gemilere hücum etmiş, ancak bunlardan yaklaşık iki bin kişi denizde fırtınadan hayatlarını kaybetmişti. Memlûk askerleri şehri yağma ederek ateşe verdi. Askerler buradan Misis'e hareket etti. Burayı da tamamen tahrip ettikten sonra bir kısmı Sis'e bir kısmı da Tarsus'a yöneldi.

Tarsus'a gönderilen Emir Cemâleddin el-Muhammedî ile Emir İzzeddin el-Dimyatî'nin başında bulunduğu kuvvetler, Tarsus'un batısına kadar akınlarını sürdürdüler ve 300 baş at ve katıra el koyarak buralarda birçok manastırı ateşe verip 25 keşişi de öldürdüler⁶¹.

56 İbn Şeddâd, *a.g.e.*, s. 106, terc. Yaltkaya, *a.g.e.*, II, s. 49; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 177; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 595; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 31; Simbat, *a.g.e.*, s. 89; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 511.

57 Sümer, "İlhanlı"; s. 180; Özbek, *a.g.m.*, s. 49.

58 Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 616-617; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 217; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 29.

59 İbn Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 435; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 81; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 340; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 217; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 618; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 63; Hetum, *a.g.e.*, s. 18; Âşûr, *a.g.e.*, s. 255; Holt, *Mamluk Diplomacy*, s. 93; Gökhan, *a.g.m.*, s. 150.

60 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 618.

61 İbn Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 435; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 217; Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, Ankara, 2009, s. 34.

Aynı zamanda Mübarizeddin et-Tûrî ile İzzeddin Gürcü Akdeniz sahiline, Seyfeddin el-Zeynî Berzin'e gönderildi⁶². Diğer taraftan, Adana yönüne giden Emir Bedreddin Aydemirî'nin emrindeki Memlûk askerleri kadın ve çocuklardan oluşan bir grubu esir aldı. Askerler dağlara kaçanları takip edip, öldürdü⁶³. Öte yandan Bîre tarafına gönderilen Hüsâmeddin el-Ayntâbî komutasındaki ordu, İlhanlıları yıldırarak Bîre'yi terke zorladı ve şehir kolaylıkla Memlûklerin eline geçti⁶⁴. en-Nüveyrî'nin kaydına göre Memlûkler, Re'su'l-ayn (Ceylanpınarı) ve el-Cezire'ye kadar İlhanlıları takip ettiler. İlhanlılar 1275 kışında Bîre'yi geri almaya çalıştılsa da zorlu kış mevsiminden ötürü geri dönmeye mecbur oldular⁶⁵.

Neticede Memlûkler, Ceyhan Nehri'nden başlamak üzere kuzeybatıdaki Gülek Boğazı'ndan, güneydeki Tarsus'a ve Ayas'a kadar Ermeni ülkesini tahrip ve yağma ettiler. Gerçekten de Memlûk ordusu başkent Sis'e kadar yayılarak her tarafı görülmemiş bir şekilde yağma ve talan etmişti. Bu sefer sonucunda Memlûkler hem askerî yönden ve hem de iktisadî yönden pek çok kazanç elde ettiler. Savaşa katılan askerlerden hepsi de bundan paylarını aldılar.

Bu galibiyetin ardından Sultan Baybars, Sis'den ayrılarak Hârim'de ganimetleri bölüştürdükten sonra Dımaşk'a hareket etti. Sultan Harim'e indiğinde Türkmen emiri Emir Şemseddin Muhammed b. Karaman'ın mektubu geldi. Bu mektupta 20 bin atlı ve 30 bin yaya askerin hazır olduğu yazılıyordu. Karamanlıların dışında diğer Türkmenler ve Ben-i Kilab aşireti geldi⁶⁶.

Bu bölgede kışlamakta olan Türkmenlerin çoğunun ve hatta bir kısım Arap aşiretinin bu faaliyetlere katıldığını Urfalı Vahram şöyle anlatmaktadır: *"O (Sultan Baybars), bu taraftaki Araplarla birleşti ve çok eski zamanlardan beri çobanlıkla iştilal eden aşiretler olup, kış mevsimini geçirmek üzere sürülerini bu tarafa sürmüş olan Türkmenleri de etrafına topladı"*⁶⁷.

Ebû'l-Ferec'e göre Ermeni kralı III. Leon bu seferden sonra, Ermeni topraklarında bulunan 10.000 kadar Türkmeni Memlûk ordusu ile işbirliği yaptığı için öldürmüş, ailelerini de esir alıp mallarını yağmalamıştı⁶⁸. Aynı müellif, 1276 yılında Türkmenler ile 10.000 kadar Memlûk askerinin Maraş tarafından Çukurova'nın dağlık taraflarına girmek istediklerini, Kral Leon'un bunlara karşı amcası Baron Simbat'ı gönderdiğini, yapılan savaşta Memlûk ve Türkmen kuvvetlerinden oluşan orduyu ağır kayıplara uğrattığını ancak Baron Simbat ile Herbizağ prensinin ve 13 tanınmış kimsenin de öldüğünü kaydeder⁶⁹.

62 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 435; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 81; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 217.

63 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 435; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 217.

64 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 618.

65 İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 436; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 218; Ersan, *a.g.e.*, s. 209.

66 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 633; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 230; İbn Abdî'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 466.

67 Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 29.

68 Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 595.

69 Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 595; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 177; Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 29;

Bütün bu başarılarla rağmen Ermeni ülkesinin istilâsı geçiciydi. Nitekim kaleler alınmamıştı. Sultan Baybars, ordusuyla birlikte çekilince Kral III. Leon yeniden ülkesine hâkim oldu⁷⁰. Ancak Baybars'ın yaptığı bu sefer neticesinde Ermeni Krallığı tahrip edildi.

Sultan Baybars ömrünün son yılında 1277 yılında İlhanlı himayesindeki Anadolu'ya yürüdü ve müşterek İlhanlı-Selçuklu ordusunu 18 Nisan 1277'de Elbistan Ovası'nda vuku bulan savaşta mağlup etti⁷¹. Pervane idaresindeki Selçuklu ordusu, Memlûklere yardım etmeye cesaret edememiş ve savaş meydanından uzaklaşmıştı. Bu galibiyetinden sonra Sultan Baybars, Kayseri'ye giderek buradaki Selçuklu tahtına oturdu, adına hutbe okutup, sikke kestirdi⁷².

30 Haziran 1277 tarihinde Dimaşk'ta vefat eden Sultan Baybars zamanında Ermenilerden Derbsâk, Derkuş, Talmış, Kefr Denin, Ra'bân ve Merziban kaleleri ele geçirilmiştir⁷³.

Baybars'ın ölümünden sonra oğlu Berke, babasının nüfuzlu emirlerinden olan Kalavun el-Elfi ve Beyserî'yi bir ordu hazırlayarak Suriye'ye sefere gönderdi. Kendisi Dimaşk'ta kalarak ümerâyı Küçük Ermenistan üzerine sevk etti. Sis'e yönelen Emir Kalavun, çeşitli yağma ve talan hareketlerinde bulundu. Beyserî ise, Suriye kuvvetleri kumandanı Hüsameddin Ayntâbî'nin de yardımıyla Bîre'nin yaklaşık 40 km. kuzeyinde, Fırat Nehri'ne hâkim bir mevkiye bulunan ve aynı zamanda Ermeni Katalikosluğu'nun da merkezi olan Rum Kale üzerine yürüdü. İlhanlıların da ele geçirmek için uğraştığı Rum Kale'ye saldıran Memlûk ordusu (1279 yılı Mayıs ayı) şehri yağma etti ve içindeki meskûn yerleri ateşe verdi. Bütün şehir halkı iç kaleye kaçtığından şehirde kimseyi bulama-

Simbat, *a.g.e.*, s. 90; ; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 511; Steward, *a.g.e.*, s. 51; Köprülü, *a.g.m.*, s. 362; Sümer, *a.g.m.*, s. 11.

70 Urfalı Vahram, *a.g.e.*, s. 31; ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 177-672; Throu, *a.g.e.*, s. 232-234; Şeşen, *a.g.e.*, s. 153.

71 Şâfi' İbn Ali el-Kâtib el-Misrî, *Kitâb el-Fazl el-Me'sûr min Siret es-Sultan el-Melik el-Mansûr*, Tah. Abdüsselam Tedmurî, Beyrut, 1998, s. 35-36; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 58; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 84; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 340-341; İbn Şeddâd, *a.g.e.*, s. 171-172, ter. Yaltkaya, *a.g.e.*, II, s. 85; Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s.152; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 230; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 628-629; İbn Tagribirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 150; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 65; el-Şâfiî, Ebî Hamid Muhibbüddin Muhammed b. Halil el-Kudsî, *Kitâb ed-Düvel el-İslâm eş-Şerife el-Behiyye ve Zikr mâ Zahara li min Hikemillah el-Hafiyeye fi Celb Tâife el-Etrak ilâ Diyar el-Misriyye*, Tah. Subhî Lebib-Ulrich Harman, Beyrut, 1997, s. 39; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 599; Spuler, *a.g.e.*, s. 85; Holt, *a.g.e.*, s. 99; Khowaiter, *a.g.e.*, s. 72-73; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 270; Robert Irwin, *The Middle East in the Middle Ages, The Early Mamlûk Sultanate 1250-1382*, Great Britain, 1986, s. 57; Har-El, *a.g.e.*, s. 32; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 42; Kopraman, *a.g.m.*, s. 101; Nadir Devlet, "İlhanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. IX, İstanbul, 1987; Özbek, *a.g.m.*, s. 53- 57; Köprülü, *a.g.m.*, s. 362.

72 İbn Şeddâd, *a.g.e.*, s. 177, ter. Yaltkaya, *a.g.e.*, II, s. 87-88; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 356; Şâfi b. Ali, *a.g.e.*, s. 36; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 631; Spuler, *a.g.e.*, s. 85; Âşûr, *a.g.e.*, s. 256; Khowaiter, *a.g.e.*, s. 74; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 270-271; Steward, *a.g.e.*, s. 52; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 43; Özbek, *a.g.m.*, s. 57-59.

73 İbn Şeddâd, *a.g.e.*, s. 322, ter. Yaltkaya, *a.g.e.*, II, s. 150; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 213; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 638.

gazi

Akademik
Bakış

183

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

yan Memlûk kuvvetleri, burayı beş gün boyunca yağmaladıktan sonra Dımaşk'a döndü⁷⁴.

Ebû'l-Ferec sefere katılanlar arasında Türkmenlerin yanı sıra Araplardan ve Suriye'de bulunan Kürtlerden de bahsetmektedir⁷⁵. Suriye'de toplanan kuvvetler Çukurova'yı istila etmişler ve Tell Hamdûn'a kadar ilerlemişlerdi. Büyük yağma ve talanda bulunan Memlûk ordusu pek çok ganimet elde ettikten sonra geri dönmüştü⁷⁶. Yine Ebû'l-Ferec'de, Memlûk ordusunun Rum Kale'de ordugâh kurmuş olduğu sırada Karamanoğlunun, Sultan'a bir elçi göndererek İlhanlılara ve Ermenilere karşı kendisine yardımcı olunmasını ve bir askerî bölük gönderilmesini istediği kaydedilmektedir. Bunun üzerine Sultan Beyserî'yi görevlendirmiş ve Kral Leon'a Beyserî'nin topraklarından geçmesine izin vermesini rica etmişti. Beyserî bu şekilde Ermeni topraklarından geçerek Kayseri'ye vardı ve Karamanoğlunu alarak geri döndü⁷⁷.

Sefer dönüşünde Sultan Berke, Kalavun ve arkadaşlarını yakalayıp ıktalarını başkalarına vermeye kalkışması üzerine tahttan feragat ederek Kerek Kalesi'ne sürüldü (17 Ağustos 1279). Berke'den sonra henüz yedi yaşındaki Baybars'ın diğer oğlu Sülemiş tahta çıkarıldıysa da Kalavun, işleri kendi lehine olgunlaştırdıktan sonra 26 Kasım 1279 tarihinde tahta oturdu.

Sultan Kalavun'un tahta oturmasından sonra İlhanlılar, içinde Ermenilerin de bulunduğu bir orduyu Suriye'ye sevk ettiler. Bunun sebebi, İlhanlılara tâbi olan Ermeni Krallığı'nın sürekli Memlûk saldırılarına maruz kalarak ülkesinin tahrip edilmesi ve bizzat Ermeni Kralı'nın Abaka'yı ziyaret ederek Memlûklere karşı yardım ricasında bulunması idi⁷⁸. Buna ilâve olarak başlangıçta Kalavun'un sultanlığını tanımayan Dımaşk nâibi Sungur el-Aşkar'ın, Abaka'yı Kalavun'a karşı kışkırtması da söylenmelidir⁷⁹.

Abaka, 1280 yılında kardeşi Mengü Temir idaresinde bir orduyu Halep'e gönderdi. İlhanlı ordusu, Bagras, Antep ve Derbsâk'ı istilâ ederek, Ermenilerle birlikte 28 Ağustos 1281'de Halep'e girdi. Halkı kılıçtan geçirerek şehri yakıp yıktı. Şehirde iki gün süreyle kalan İlhanlılar, Sungur'un kendileriyle ortak ha-

74 Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 168; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 66; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 88; Şâfi b. Ali, *Kitâb el-Fazl*, s. 40; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 225; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 343; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXX, s. 247; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 650-652; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 604. Memlûkler bu sefer neticesinde şehri ele geçirmiş ancak kaleyi ele geçirememişlerdir. Rumkale'nin fethi ancak Sultan Kalavun'un oğlu Sultan el-Eşref Halil zamanında 1291 yılında gerçekleştirilmiştir.

75 Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 602.

76 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/II, s. 652; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 602.

77 Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 604.

78 Âşûr, *a.g.e.*, s. 257; Ersan, *a.g.e.*, s. 210.

79 Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 188; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 20; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 677-678; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 606; Muhammed Cemaleddin Surûr, *Devlet Benî Kalavun fî Mısır, el-Hâlet el-Siyâsiyye ve el-İktisâdiyye fî Ahdiâh bi Vech Hâs*, Kahire, tarihsiz, s. 23; Âşûr, *a.g.e.*, s. 257; Spuler, *a.g.e.*, s. 86; Kanat, *a.g.m.*, s. 95.

Görüş

Akademik
Bakış

184

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

reketten vazgeçmesi üzerine elde ettikleri yüklü ganimetlerle ülkelerine geri döndüler. Kalavun hemen Suriye'ye gitti ise de onun gelişini haber alan İlhanlıların ülkelerine dönmeleri üzerine, karşısında savaşıacak bir güç bulamadan Mısır'a geri döndü⁸⁰.

Abaka bir yıl sonra 1281'de Mengü Timur'un idaresinde büyük bir ordu ile tekrar Suriye'ye hücum etti. Kaynakların ifadesine göre 80 bin kişilik bu ordunun 50 bini İlhanlılardan, geriye kalan 30 bini de Gürcü, Rum, Frenk ve Kral Leon'un emrindeki Ermenilerden oluşuyordu. Kalavun'un İlhanlılara karşı hazırladığı ordu da Türkmen, Arap, Mısır ve Suriye ümerâsıyla bunların maiyetindeki askerlerden müteşekkil olup o da 80 bini buluyordu. Nihayet iki ordu 29 Ekim 1281'de karşılaşmış ve İlhanlılarla birlikte hareket eden Ermeniler hezimetle uğrayarak, dört bir tarafa kaçışmıştı. Memlûk ordusu ise pek çok ganimet elde etmişti⁸¹.

II. Humus Savaşı olarak anılan bu savaş sonunda Halep geri alınmış ordunun çoğunluğunu oluşturan İlhanlılar çok sayıda kayıp vermişler ve esir edilmişlerdi. Memlûklerden kaçan İlhanlı birlikleri Bîre'de Fırat'ı geçerken boğulmuştu. İlhanlı askerleri içinde Ermeni askerlerinin önde gelenlerinin de içinde bulunduğu 1500 atlı Bagras'a doğru yönelmiş fakat bunları karşılayan Emir Şucaaddin el- Semâni onları ağır bir bozguna uğratmıştı. Bu 1500 kişinin büyük bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı esir edilmiş ancak 20 kişi kaçarak kurtulabilmişti⁸².

Sultan Kalavun zaferden sonra 1282 senesinin Ramazan ayında Mısır'a dönmüştür. Atalarının başarılarını tekrarlamak isteyen Abaka ise kalıcı bir başarı elde edemedi, 1282 yılında ölmüştür. Abaka'nın ölümü yıllardır süregelen Memlûk-İlhanlı çatışmasının sükûnete kavuşmasına vesile olmuş, İslâm dinine girip Ahmet adını alan ve Müslümanlara karşı son derece hoşgörülü bir politika izleyen Abaka'nın kardeşi Teküder'in İlhanlı tahtına oturmasından sonra (1282) iki taraf arasındaki ilişkiler düzelme safhasına girmiştir. İki sene sonra (Eylül 1283) tahtı Abaka'nın oğlu Argun'a bırakmak zorunda kalan Ahmed Teküder 17 Ağustos 1284'de öldürüldü. Argun Han döneminde (1284-1291) dış politikada huzur hüküm sürdü, Memlûk-İlhanlı ilişkileri sakin bir dö-

80 Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 195; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 239; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 346; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 76-77; İbn Habib el-Halebî, Bedreddin Hasan b. Ömer, *Tezkiret en-Nebîh fi Eyyâm el-Mansûr ve Benîh*, C. , Tah. M. Muhammed Emin- S. A. 'Aşûr, Kahire, 1976-1986, s. 59; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 682-683.

81 Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 207; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 73; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 100-101, 106; Şafi b. Ali, *a.g.e.*, s. 72; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 348; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 78; en-Nüveyri, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 24-25; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 694-695; İbn Habib, *a.g.e.*, C. I, s. 63; Âşûr, *a.g.e.*, s. 258; Spuler, *a.g.e.*, s. 86; Holt, *a.g.e.*, s. 104; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 279; Har-El, *a.g.e.*, s. 33; Holt, *Mamluk Diplomacy*, s. 19; Steward, *a.g.e.*, s. 54; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 56.

82 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 698.

Gazi

neme girdi. Görüldüğü gibi Kalavun, Bilâdü'ş-Şam'ı İlhanlı hücumlarına karşı başarı ile savunmuş ve Ayn Câlut'tan beri devam eden Memlûk-İlhanlı rekabetinde, Memlûk üstünlüğünü başarı ile devam ettirmiştir⁸³.

Ermeniler Üzerine Sefer

Sultan Kalavun, Ermenileri cezalandırmak için Küçük Ermenistan üzerine bir ordu göndermeye karar verdi. Kendisi Sultan Berke zamanında 1277 senesinde Ermeniler üzerine gönderilen orduyu kumanda etmiş olması sebebiyle Ermenileri ve bölgeyi iyi tanıyordu.

1283 yılında harekete geçen Memlûk ordusu Mayıs ayında, önce Âmid bölgesindeki kalelerden birisi olan Kuteybe ve Kâhta Kalelerini fethetti. Bu kaleler Kuzey Suriye'nin savunması için stratejik ehemmiyete sahipti. Ardından Halep nâibi Karasungur el-Mansurî'yi, Ermeniler üzerine sevk etti. Halep nâibi, büyük emirlerin kumandasında bir kuvveti Çukurova'ya gönderdi. Arkasından yaklaşık 700 kişiden oluşan birliği ile kendisi de Ermeni topraklarına girdi⁸⁴.

Memlûk askerleri önlerine çıkan ve Ayas limanından hareketle Anadolu'ya gitmekte olan 200 develik bir ticaret kervanını yağmalayarak Ayas'a yöneldiler⁸⁵. Fakat burada halkın direnişiyle karşılaştılar. Bir müddet burada karargâh kurulup ikamet edildikten sonra Memlûk kuvvetleri şiddetli bir şekilde saldırı ile Ayas'a giden yolu açtılar ve şehre girerek yağma ve talan harekâtında bulundular ve şehri yakıp yıktılar⁸⁶. Yollarına devamlı Sis'e yakın bir yerde geceleyen Memlûk askeri, sabahleyin şehre giden bir geçidin yakınına vardılar ve Sis şehrine keşifçiler gönderdiler. Yürüyüşlerine devamlı İskenderun geçitlerine kadar ulaştılar. Bunun üzerine III. Leon elindeki mevcut Sis kuvvetlerine destek amacıyla çeşitli yerlerden yardım taleplerinde bulundu. Bir müddet sonra Ermeni kuvvetleri de İskenderun'a ulaştılar. Kaynaklarda "Bâbu İskenderun" (İskenderun Kapısı) olarak geçen bugünkü Sakal Tutan Geçidi yakınlarında Memlûk birlikleri Ermeni ordusuna saldırarak onları bozguna uğrattılar. Kaçanları Payas ve Tell Hamdûn'a kadar kovaladılar. Buradan geri dönerken karşılaştıkları bir Ermeni topluluğunu da dağıtıp, atlarını aldıktan sonra akınlarını Ceyhan Nehri'ne kadar götürerek zengin ganimetlerle geri döndüler⁸⁷. Baybars el-Mansurî'nin kaydına göre, Memlûklerin akını Antep'e kadar uzamış, burayı

83 Har-El, *a.g.e.*, s. 33; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 58-62; Sümer, "İlhanlı", s. 190. Ayrıca bkz. Reuven Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks The Mamluk-Ilkhanid War, 1260-1281*, Cambridge, 1996.

84 Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 231; İbn Abdi'z-Zâhir, *Teşrif el-Eyyâm ve el-'Usûr fi Siret el-Melik el-Mansûr*, nşr. Murad Kamil, Kahire 1961, s. 31; Baybars ed-Devadarî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, 108; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 716; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 27; Fatma Akkuş Yiğit, "Sultan Kalavun Zamanında Ermeniler", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 16, S. III, Ankara, 2012, s. 14.

85 Baybars ed-Devâdârî, *a.g.e.*, s. 247.

86 Muhyiddin b. Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 31; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 716.

87 İbn Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 32; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 716; Turan, *a.g.e.*, s. 585; Sümer, *a.g.m.*, s. 12.

mancınıklarla dövdükten sonra halkın aman istemesi üzerine para karşılığında barış yapılmıştı⁸⁸.

Bunların yanında yolları kesen el-Cezire bölgesindeki et-Tînî kalesine Sultan Kalavun'un emriyle Emir Şemseddîn Balaban eş-Şemsî idaresinde bir bölük asker gönderildi. Halep askeri beraberlerinde getirdikleri kuşatma aletleri ile kaleyi kuşatıp mancınıklarla dövmeye başladı. Ermenilerin burayı yeniden kullanmalarına mani olmak ve ticaret kervanlarının buraya uğramasını önlemek için duvarlar tamamen yıkılıp şehir tahrip edildi⁸⁹.

Memlûk-Ermeni Sulhu (1285)

Ermeni kralı III. Leon, Memlûk akınlarından dolayı ülkesinin geleceğinden endişe ediyordu. Nitekim yardım alabileceği Antakya Princepsliği 1268'de Sultan Baybars tarafından ortadan kaldırıldığı gibi Abaka Han'ın ölümünden sonra İlhanlı yardımı da kesilmişti. Mütemadi Memlûk akınları da Ermeni Devleti'nin askerî ve ticarî gücünün zayıflamasına sebep olmuştu. Bu sebeple Kral Leon, Sultan Kalavun ile anlaşma yollarını aramaya başladı.

Ermeni Kralı, Kemendur'un riyaset ettiği bir elçilik heyetini barış talebiyle Sultan'a gönderdi. Kalavun, bu heyete itibar etmeyerek görüşme talepleri sürekli olarak ertelendi. Fakat daha sonra Kemendur'un girişimleri sayesinde huzura kabul edilen heyet beraberinde getirdikleri kıymetli kumaşlarla gümüşlerden oluşan hediyeleri Kalavun'a takdim ettikten sonra III. Leon'un sultana hitaben yazmış olduğu mektubu okudular. Ermeni Kralı mektubunda pişmanlığını dile getiriyor, özrünün kabul edilmesini talep ediyordu⁹⁰.

Sultan Kalavun, barış için uzun süredir Ermenilerin elinde bulunan Behisni ve Maraş kalelerinin teslim edilmesini istedi⁹¹. Onun bu isteğini Krala bildirmek üzere heyet geri döndü. Onların ardından Sultan da Hıms'a geldi. Burada bulunduğu sırada Ermeni kralının elçileri çok sayıda değerli hediyelerle tekrar huzura geldiler. Kralın Behisni ve Maraş'ın teslimini kabul etmediğini, buna karşılık her yıl yüklü miktarda vergi ödemeyi taahhüt ettiğini bildirdiler. Neticede 7 Haziran 1285 tarihinde antlaşma yapıldı⁹². Bu antlaşmaya göre barış on yıl, on ay, on gün ve on saat geçerli olacak; Ermeniler nakdî ve aynî vergi verecekler; Ermeni Kralı 50 savaş atı ve katır ile mıhlarıyla birlikte 10.000 nal ve değerli kumaş gönderecek; tüccarlar iki ülke arasında rahatlıkla ticaret yapabilecekler; Ermeni kralı, ülkesindeki tutuklu bulunan bütün Müslüman tüccarları malları ile birlikte serbest bırakacak; Memlûk sultanı da tutuklu bulunan Er-

88 Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 109.

89 İbn.Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 67.

90 İbn Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 93.

91 İbn Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 93.

92 İbn Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 92-103; Âşûr, *a.g.e.*, s. 258; Irwin, *a.g.e.*, s. 69; Har-El, *a.g.e.*, s. 31; Holt, *Mamluk Diplomacy*, s. 92; Sümer, *a.g.m.*, s. 12; Gökhan, *a.g.m.*, s. 153.

Gazi

Akademik
Bakış

187

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

meni elçisini ve Memlûklerde hapis olan tüccarları serbest bırakacak; Ermeni kralı ve Memlûk Sultanı ülkelerine kaçanları karşılıklı olarak iade edeceklerdi⁹³.

Dönemin Memlûk tarihçilerinin “*mübârek sulh*” diye nitelendirdikleri bu anlaşma ile Memlûk Devleti'nin hazinesi bir hayli zenginleşti. Bu anlaşma Memlûkleri, sadece Ermenileri haraca bağlamaları yönünden değil aynı zamanda ticarî yönden de çok rahatlatmıştı. Tüccarlar rahatlıkla ticaret yapacak ve yollarda bir sıkıntı yaşamayacakları gibi karayolunun yanında deniz yolu özellikle Ayas Limanı kullanılarak uluslararası mal ve köle ticareti kolaylıkla yapılabilecekti. Ticaret metaı arasında sadece tüccarların transit olarak taşıdıkları mallar değil Çukurova'nın zengin yer altı ve yerüstü servetleri olan kereste ve demir ticareti de yapılabilecekti. Zira, kereste ve demir Memlûk donanması için çok gerekiyordu.

Yapılan antlaşmanın Memlûkler için ne kadar faydalı olduğu İbn Abdi'z-Zâhir'in “*Ermeni ülkesi alınıp mamur edilse ancak bu kadar gelir elde edilebileceği*” şeklindeki ifadesinden anlaşılmaktadır⁹⁴. Ermeniler, İlhanlılara olan güvenlerini yitirdikleri için Memlûkler'in öne sürdüğü bu ağır şartları kabul etmek mecburiyetinde kalmışlardı.

Ermenilerle akdedilen barışın uzun süre devam etmediği, Leon'un ölümünden sonra kral olan II. Hetum'un, 1289 yılı Mart ayında, Kalavun'un Trablus seferi esnasında iken bir Ermeni elçisini Sultan'a göndererek ondan merhamet dilemesi ve rızasını talep etmesinden anlaşılıyor. Bunun için Sultan, Maraş ve Behisni'nin teslimi ile daha önce yapılan antlaşma gereğince ödenmesi gereken yıllık verginin gönderilmesini öne sürdü. Ermeni kralının yıllık verginin kabul edildiği ancak Maraş ve Behisni'nin teslim edilmeyeceğini bildirmesi üzerine bu girişim sonuçsuz kaldı⁹⁵. Kalavun bu sırada Akkâ'daki Haçlılar meselesi ile meşgul olup fiilî bir harekete geçememişti.

Sultan Kalavun, Trablus'un fethinden sonra Akkâ'yı fethetmek için yola çıktığı sırada, 10 Kasım 1290'da vefat etti. Bu arada Küçük Ermenistan Krallığı'nda da taht değişimi yaşandı. Kral III. Leon 7 Ocak 1290'da öldüğünde geride Hetum, Toros, Simbat, Konstantin ve Oşin olmak üzere beş oğul bırakmıştı.⁹⁶ III. Leon'un yerine geçen II. Hetum, Memlûk baskısı karşısında Papa'dan sonuçsuz kalan yardım isteklerinde bulunmuş, Memlûklerin 1292'deki saldırısında uğradığı yenilgiden sonra yerini kardeşi Toros'a (1291–1294) bırakarak bir manastıra çekilmişti. Onun krallığı döneminde Memlûkler ile Ermeniler

93 Muhyiddin b. Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 93, 99-100; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 299; Holt, *a.g.e.*, s. 159-160; Holt, *Mamluk Diplomacy*, s. 100-101; Irwin, *a.g.e.*, s. 69; Steward, *a.g.e.*, s. 58-59; Sümer, *a.g.m.*, s. 12; Kanat, *a.g.m.*, s. 95.

94 Muhyiddin b. Abdi'z-Zâhir, *a.g.e.*, s. 93.

95 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 748; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 106; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 299-300; Âşûr, *a.g.e.*, s. 259; Irwin, *a.g.e.*, s. 76; Steward, *a.g.e.*, s. 73; Kanat, *a.g.m.*, s. 95.

96 Simbat, *a.g.e.*, s. 91-94; Ersan, *a.g.e.*, s. 216.

Görüş

arasında savaşırsız bir dönem yaşandı. Ancak 1295'de Ermeni ileri gelenlerinin ısrarıyla II. Hetum tekrar tahta oturdu⁹⁷.

Sultan Kalavun'un ölümünden sonra yerine oğlu el-Melik el-Eşref Halil (1290-1293) sultan olmuş ve ilk işi de babasının yarım bıraktığı Akkâ'yı fethetmek olmuştu (18 Mayıs 1291). Akkâ'nın fethini Sûr (Tyros), Aslis, Sayda, Beyrut, Antartus ve Hayfa'nın fetihleri takip etti⁹⁸. Böylece Suriye sahillerindeki Haçlı siyasî kalıntıları ortadan kaldırılmış oldu.

Rum Kale ve Behisni'nin Fethi

Haçlılara karşı başarılarından sonra faaliyetlerine devam eden el-Melik el-Eşref Halil, Ermeniler üzerine akınlar yapmaya başladı. Kral II. Hetum'a fetihlerini bildirmek üzere mektup göndererek faaliyetlerini bu yönde sürdürmek niyetinde olduğunu da gösterdi. Sultan el-Melik el-Eşref Halil, Ermeniler üzerine sefere çıkmak üzere ordusunun başında giderek 17 Mayıs 1292'de Halep'e vardı. Sultan Berkûk döneminde kuşatılan (1279) fakat ele geçirilemeyen, Ermeni Kilisesi'nin patriklik merkezi olan, Fırat kenarında, Bîre'nin kuzeyinde yer alan Rum Kale (Kal'at er-Rum), İlhanlı hükümdarı Argun'un ölümünden sonra (1291) çıkan kargaşadan da faydalanılarak 28 Haziran 1292 tarihinde fethedildi⁹⁹. İsmi Kal'at el-Müslimin olarak değiştirildi. Şâm nâibi Sencer eş-Şucaî buraya nâib olarak atandı ve kalenin onarımıyla görevlendirildi. 30 binden fazla Hıristiyan Mısır'a götürüldü. Bunların bir kısmı burada hapsedildi bir kısmı da köle olarak satıldı (1292)¹⁰⁰.

Rum Kale'nin fethinden sonra Sultan el-Melik el-Eşref Halil, 17 Mayıs 1293 yılında, Kahire'den Dımaşk'a geldi. Halep ve Çukurova'nın savunması için önemli bir güzergâh üzerinde bulunan Behisni üzerine bir ordu göndermek için hazırlığa başladı. Rum Kale'yi kaybeden ve Memlûklerin güçlü baskısı altında kalan Ermeni Kralı bu esnada elçilerini göndererek af diledi ve barış yapmak istediğini bildirdi. Sultan emirleri ile istişare ettikten sonra sefer hazırlıklarını durdurdu ve Behisni, Maraş ve Tell Hamdûn kalelerinin verilmesi ve yıllık ver-

97 Hetum, *a.g.e.*, s. 20; Simbat, *a.g.e.*, s. 91, 93. Ersan, *a.g.e.*, s. 216. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Steward, *a.g.e.*, s. 94-106.

98 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 765-766; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 8-9; İbn Habib, *a.g.e.*, s. 137; Hetum, *a.g.e.*, s. 19; Holt, *a.g.e.*, s. 107; Runciman, *a.g.e.*, C. III, s. 356-357.

99 Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 93; Baybars el-Mansûrî, *a.g.e.*, s. 130; Baybars ed-Devâdârî, *a.g.e.*, s. 305; İbn Habib, *a.g.e.*, C. I, s. 149; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 143-144; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 323; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 362; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 91; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 778; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 10; Simbat, *a.g.e.*, s. 91; Âşûr, *a.g.e.*, s. 260; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 287; Irwin, *a.g.e.*, s. 78; Har-El, *a.g.e.*, s. 32; Holt, *a.g.e.*, s. 107; Gökhan, *a.g.m.*, s. 154; Nerseşian, *a.g.e.*, s. 49; Steward, *a.g.e.*, s. 77. Ayrıca bkz. Muammer Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti*, İstanbul, 2005 ve aynı müellif, "Mısır Memlûklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu'da Memlûk İzleri", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, XII/2, 2002, s. 361-362.

100 İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 323; Abû Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 640; Simbat, *a.g.e.*, s. 91; Hetum, *a.g.e.*, s. 19-20; Steward, *a.g.e.*, s. 81.

Gazi

Akademik
Bakış

189

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

ginin iki katına çıkması şartıyla barışın yapılabileceğini bildirdi¹⁰¹. Bu şartlarla antlaşma yapıldıktan sonra ülkelerine dönen elçiler, 6 Temmuz 1293'de yanlarında o yılın vergisi ve hediyelerle sözü edilen kaleleri teslim almak üzere görevlendirilen Dımaşk nâibi Seyfeddin Togan ile birlikte Dımaşk'a geldi. Onlar Dımaşk'a geldiklerinde Sultan, Kahire'ye döndüğünden elçiler de Kahire'ye giderek vergi ve hediyeleri takdim ettiler. Bu arada antlaşma şartlarında adı geçen kalelerden sadece Behisni teslim edildi ve o yılın vergisi de verilerek barış yapıldı. Behisni'ye nâib olarak Emir Bedreddin Bektaş tayin edildi, ayrıca bir kadı ve bir de hatip görevlendirildi¹⁰². Maraş ve Tell Hamdûn ise 1297-1298 yılına kadar Ermenilerin elinde kaldı.

Sultan Halil'in 13 Aralık 1293 tarihinde öldürülmesinden sonra emirler, aralarındaki çekişmelerden sonra Halil'in kardeşi Muhammed'e biat ettiler (15 Aralık 1293)¹⁰³. Memlûk tahtına geçen en-Nâsır Muhammed b. Kalavun, bu ailenin en önemli sultanıdır. İlk tahta çıktığında 9 yaşında bir çocuk olduğu için tahtta tutunamamış sırayla nâibü's-saltana Zeyneddin Ketboğa ve sonra Hüsameddin Lâçin (1296-1298) tahta geçmişlerdir.

Ermeni Kralı II. Hetum Memlûklerin dâhili mücadelelerini fırsat bileerek İlhanlılarla ittifakını tazelemişti. Bundan sonra, kardeşi Toros ile birlikte, Bizans İmparatoru ile ittifak kurmak için İstanbul'a giden II. Hetum, bu sırada Ermeni ileri gelenlerinin desteğini sağlayan diğer kardeşi Simbat tarafından tahttan indirildi (1296)¹⁰⁴.

Suğur Kalelerinin Ele Geçirilmesi

Sultan Hüsameddin Lâçin devrinde gerek İlhanlılar gerekse Ermeniler iç meselelerle meşgul oldukları için Sultan, Bedreddin Bektaş el-Fahrî el-Sâlihî, Şemseddin Aksungur Karatay el-Mansurî ve Hüsameddin Lâçin er-Rumî kumandasında on bin atlıdan oluşan bir orduyu Ermeniler üzerine sevk etti¹⁰⁵.

Bu arada Dımaşk, Safed, Hama ve Trablus naiblerine hazırlanmaları emredildi. Bu hazırlıkları haber alan Ermeni kralı aceleyle barış istedi ise de kabul

101 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 157; İbn Habîb, *a.g.e.*, C. I, s. 160; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 784; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 12; Irwin, *a.g.e.*, s. 81; Steward, *a.g.e.*, s. 89.

102 İbn Habîb, *a.g.e.*, C. I, s. 160; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 156; İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 340-342; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 784; Steward, *a.g.e.*, s. 91-92. Maraş ve Tell Hamdûn'un teslim edilmediğini daha sonra yapılan seferlerden anlamaktayız.

103 Baybars el-Mansurî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 138; Baybars el-Mansurî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 97-98; Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 315; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 93; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 168; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 366; eş-Şâfiî, *a.g.e.*, s. 47; İbn Habîb, *a.g.e.*, C. I, s. 169; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 794; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 17, 35; Irwin, *a.g.e.*, s. 85; Koprman, *a.g.m.*, s. 110; Holt, *a.g.e.*, s. 108.

104 Hetum, *a.g.e.*, s. 21; Steward, *a.g.e.*, s. 106; Ersan, *a.g.e.*, s. 218.

105 Akkuş, *a.g.t.*, s. 94.

edilmedi¹⁰⁶. Memlûk ordusu Çukurova'ya yayılarak her yeri yağmaladı. Bölge yağmalandıktan sonra askerler Adana'dan Misis'e gelerek burada üç gün kaldılar. Askerlerin Bagras'a geçişini sağlamak için Ceyhan Nehri üzerine bir köprü inşa edildi. Antakya ovasında üç gün konaklayan Memlûk askerleri Mısır'a ulaşmak amacıyla Demir Köprü'ye gittiler. Sultan Lâçin, ordu buradayken mektup yazarak Tell Hamdûn ve Nuceyme'yi fethetmeden dönmelerini, aksi takdirde ıktalarının verilmeyeceğini bildirdi¹⁰⁷. Memlûk ordusu Antakya'dan Halep'e döndü. Burada bir müddet konaklayan ordu Bagras yoluyla tekrar Sis'e yöneldi¹⁰⁸. Emir Seyfeddin Kackın ve Emir Bahaaddin Kara Arslan Ayas'a gittiler ancak oradan yenilgiyle döndüler¹⁰⁹.

Diğer taraftan Emir Bektaş 42 gün süren kuşatmadan sonra Ermenilerin aman dilemeleriyle Tell Hamdûn'u 18 Temmuz 1297 tarihinde ele geçirildi¹¹⁰. Bunun yanında Halep nâibi Emir Seyfeddin et-Tabbâhî beraberindeki kuvvetler ve Türkmenlerden oluşan bir grup askerle Maraş'a girdi ve şehir aynı ay içinde ele geçirildi (Temmuz 1297)¹¹¹. Bu sayıca kalabalık ve güçlü Memlûk ordusundaki emirler fetihlere devam ederek bu seferlerinde pek çok kaleyi ele geçirdiler. Kaynaklarda kale isimleri konusunda tam bir ittifak olmamakla birlikte bunlar: Sungur, Zencefre, Misis, Nuceyme, Küvâre, Tell Hamdûn, Maraş, Hamis, Sırfendikar ve Hacer-i Şuğlan'dır¹¹². Zaptedilen yerlere Seyfeddin Esendemir vali olarak tayin edildi. Fetih tamamlanmış, ordu Halep'e dönmüştü. Ancak Esendemir bölgeye ulaşmadan İlhanlılar buraya geldi. Bunun üzerine Esendemir geri dönmek zorunda kaldı ve bu kaleler tekrar Ermenilerin eline geçti¹¹³.

Bu olay üzerine Sultan Halep'te bulunan Memlûk ordusuna takviye gönderdi. Bu takviye birlik 26 Ağustos'ta Dımaşk üzerinden Halep'e geldi. Bunun üzerine Ermeni kralı elçi göndererek af diledi¹¹⁴. Bütün bu olanlardan sonra Ermeni Kralı affedildi ve haraç vermesi şartıyla taraflar arasında bir barış antlaşması yapıldı¹¹⁵.

106 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 213; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 837-838; Steward, *a.g.e.*, s. 110.

107 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 214; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 839; Steward, *a.g.e.*, s. 112.

108 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 214; Steward, *a.g.e.*, s. 114.

109 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 214; Steward, *a.g.e.*, s. 114.

110 Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 106; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 214; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 841; Steward, *a.g.e.*, s. 117.

111 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 214; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 374; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 104; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 839; İbn Tagribirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 73; Steward, *a.g.e.*, s. 117.

112 Ayrıntılı bilgi için bkz. Akkuş, *a.g.t.*, s. 95-96.

113 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 216. el-Makrîzî'de Esendemir'in bölgedeki mahsul ve gelirleri sattıktan sonra Moğolların gelişi ile oradan çekilip gittiği ve bundan sonra kalelerin tekrar Ermenilerin eline geçtiği belirtilmektedir. Bkz. el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 836-841.

114 Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 107; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 216; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 841.

115 İbn ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 369-370; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 837-841; Surûr, *a.g.e.*, s. 226; Irwin, *a.g.e.*, s. 120; Sümer, *a.g.m.*, s. 13; Kanat, *a.g.m.*, s. 96.

Sultan Hüsameddin Lâçin'in öldürülmesinden sonra (16 Ocak 1299) en-Nâsır Muhammed b. Kalavun Kerek'ten çağrılarak 14 yaşında ikinci defa tahta oturdu (1299). Bu sırada Gâzân Han Devleti için ileri karakol konumunda olan kalelerin Memlûkler tarafından ele geçirilmesinden ve buralara Türkmenlerin yerleştirilmesinden sonra, 1299-1300 yılında Birinci Suriye Seferi olarak adlandırılan seferine çıktı. Bu arada Ermeni tahtında bir değişiklik oldu. Krallığı zorla elinden alınmış olan II. Hetum, kardeşleri Simbat ve Konstantin'i sürgüne gönderip öldürttükten sonra tekrar tahta geçti (1298). II. Hetum 5000 kişilik bir orduyla Gâzân Han'ın Suriye seferinde iştirak etti. Gâzân Han, Fırat'ı geçip Halep'i işgal etti. İlhanlı kuvvetleri bir Memlûk müfrezesini 23 Aralık 1299'da Hama ve Hims arasında bulunan Mecma' el-Muruc (Vadi el-Haznedâr) mevkinde yendi. Gâzân Han, Hıms'ı geçip 30 Aralık 1299'da Dımaşk'ı teslim aldı¹¹⁶. İlhanlı askerleri ve orduda bulunan Ermeniler, Gâzân Han'ın emirlerine rağmen etrafı talana başladılar. Camilerde, türbelerde ve medreselerdeki halılara ve kandillere varıncaya kadar ne varsa yağma ettiler. Bazı binaları yaktılar, saklanmış paraları bulmak bahanesiyle cesetleri mezarlarından çıkardılar. Halkın çoğunu öldürdüler, pek çoğunu da esir aldılar¹¹⁷. Böylece Ermeniler de Memlûklerin Çukurova'da yaptıklarının intikamını alıyorlardı. Dımaşk'ı yerle bir etmek niyetinde olan Ermeni kralına, Moğol emiri Kıpçak engel oldu ve buna karşılık olarak onlara es-Sâlihiyye'yi teslim etti¹¹⁸. Ermeni kralı II. Hetum, bu savaştan sonra İlhanlıların ele geçirdiği esirlerden çok miktarda satın aldı ve bunları gemilerle Frenk ülkelerine gönderdi. Esirler öyle çoktu ki, İbn ed-Devâdârî, bir esirin 10 dirheme satıldığını kaydeder¹¹⁹.

İlhanlıların Suriye'deki hâkimiyeti oldukça kısa sürdü. Nitekim Gâzân Han'ın buradan çekilmesinden sonra Sultan en-Nâsır Muhammed, es-Sâlihiyye'ye kadar gelerek hâkimiyetini tekrar tesis etti ve Kahire'ye döndü. en-Nüveyrî'nin kaydına göre bu savaştan sonra Ramazan ayında Bizans ve Ermeni kralının elçileri yanlarında hediyelerle Kahire'ye geldiler. Bu ziyaretin sebebi Ermeni kralının Bizans kralı vasıtasıyla af dilemesi idi¹²⁰.

Ermeni kralının yaptıklarına karşılık Sultan en-Nâsır Muhammed bir sefer düzenlenmesini emretti. 1302 yılında Memlûk ordusu Bagras'dan geçerek

116 Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 158; Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 359; ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 18; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 241-242; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 381; İbn Habib, *a.g.e.*, C. I, s. 220; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 106; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. I/III, s. 891; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 99; Âşûr, *a.g.e.*, s. 265; Spuler, *a.g.e.*, s. 112; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 296; Holt, *a.g.e.*, s. 112; Steward, *a.g.e.*, s. 136; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 69; Mustafa Uyar, "İlhanlı-Memlûk Mücadelesinde Bir Kırılma Noktası: Vâdî el-Hazindâr Savaşı", *ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies)*, 14 Eylül 2007, Ankara.

117 Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 114; Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 360; İbn Habib, *a.g.e.*, C. I, s. 220; ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 22-23; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 242.

118 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 248; ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 46; Simbat, *a.g.e.*, s. 94; Steward, *a.g.e.*, s. 136; Ersan, *a.g.e.*, s. 220.

119 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 46.

120 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXI, s. 237.

Görüş

Sis'i kuşattı. Daha önceki orduların yaptığı gibi ekili yerler tahrip edilerek Ermenilere ziraî/iktisadî darbe vurularak geri dönüldü. Buna rağmen Ermeniler, 1303 yılında Dımaşk'a sefer düzenleyen İlhanlı ordusuna katılmaktan geri kalmadılar.

Memlûklerin Suriye'de hâkimiyetlerini yeniden tesis etmesi üzerine Gâzân Han, Suriye'ye yeni bir sefer yapmaya karar verdi. Ermeni kralının da dört bin atlı, bin piyade, dört bin okçudan oluşan bir orduyla katıldığı İlhanlı kuvveti, 20 Nisan 1303'de Dımaşk yakınlarında Şakhab'da Memlûkler tarafından yenilgiye uğratıldı¹²¹.

Memlûk askerleri buradan ileri harekâtına devam ederek Sis'e girdi ve buraları yağmalayıp, ekinleri yaktı ve halkı esir etti. Memlûk ordusu buradan Tell Hamdûn'a kadar ilerledi. Gâzân Han'ın ilk Suriye seferi neticesinde elden çıkan ve altı baron ile müdafaa edilen Tell Hamdûn 17 Haziran 1304'de âmânla teslim oldu¹²². el-Makrîzî'nin kaydına göre Nuceyme Kalesi de alındıktan sonra bol ganimetle geri dönüldü.¹²³ İbn ed-Devâdârî'nin kaydına göre, Ermeni kralı ile Müslüman esirleri iade etmesi ve Ceyhan'dan Halep'e kadar olan kaleleri ve vergisini vermesi şartıyla antlaşma yapıldı¹²⁴.

Kaçabilen İlhanlı ve Ermeni askerleri Fırat kıyısına ulaştıklarında nehrin taştığını ve geçilmez bir hal aldığını gördüler. İlhanlılar, tulum ve sallarla karşıya geçerken Ermenileri de ücret karşılığında karşı yakaya taşımışlardı¹²⁵. Bu savaş neticesinde İlhanlıların Suriye üzerindeki iddiaları sona erdi.

Memlûk-Ermeni Sulhu (1305)

Halep nâibi Şemseddin Kara Sungur el-Mansûrî, Ermeni Kralının göndermesi gereken yıllık vergiyi geciktirmesi üzerine 1305 yılında Seyfeddin Kuştemür eş-Şemsî kumandasında yaklaşık 2 bin kişilik bir orduyu Ermeniler üzerine gönderdi. Bunun üzerine II. Hetum, ödenmesi gereken paranın bir miktarını geri dönmeleri karşılığında Kuştemür'a ödedi. Ancak Memlûk askerleri İlhanlı ve Ermeni kuvvetleriyle karşılaşınca kadar yürümeye devam ederek geçtikleri yerlerdeki köyleri yağmalayarak yakıp yıktılar. Memlûk müverrihlerinin ifadele-

121 Simbat, *a.g.e.*, s. 98; Baybars el-Mansûrî, *Muhtâr el-Ahbâr*, s. 123-126; Baybars el-Mansûrî, *el-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 174; ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 110-111; Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 388; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 109; İbn Habib, *a.g.e.*, C. I, s. 246-247; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, Tah. İbrahim Şemseddin, Beyrut, 2004, s. 18; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. II, s. 369; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, VIII, s. 126-129; Simbat, *a.g.e.*, s. 99; Spuler, *a.g.e.*, s. 115; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 298; Holt, *a.g.e.*, s. 113; Gökhan, *a.g.m.*, s. 155. Ayrıca bkz. Fatih Yahya Ayaz, "Memlûk-İlhanlı İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Şakhab Savaşı (702/1303)", *Sakarya Üniversitesi., İlahiyat Fak. Dergisi*, C. IX, S. 15, 2007, s. 20-22.

122 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 110-111; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, s. 52; İbn Habib, *a.g.e.*, C. I, s. 257; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. II, s. 369; Âşûr, *a.g.e.*, s. 266; Steward, *a.g.e.*, s. 160.

123 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. II, s. 369.

124 İbn ed-Devâdârî, yedi kale ele geçirildiğini kaydetmekle birlikte bunlardan yalnız Nuceyme ve en-Nekir'in adlarını zikretmiştir. Bkz. *a.g.e.*, C. IX, s. 111.

125 Simbat, *a.g.e.*, s. 99.

Gazi

Akademik
Bakış

193

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

rine göre, içkiye düşkün olan Kuştemür'ün tedbirsizliği yüzünden Halep askerleri, karşılaştıkları Ermeni ve İlhanlı kuvvetleri karşısında yenildi ve bazı önde gelen emirler esir alındı.¹²⁶

Halep nâibi Kara Sungur bu olayı derhal Sultan'a bildirdi. Sultan hemen Kahire'den bir ordu gönderince, Ermeni kralı bundan korkarak Halep nâibine bu savaşta sadece İlhanlı askerlerinin olduğunu, kendi askerlerinin bulunmadığını ve bundan böyle yıllık vergisini düzenli ödeyeceğini temin ederek değerli armağanlar gönderdi. Bunun üzerine en-Nâsır Muhammed, Gazze'ye kadar gelmiş olan ordusunu geri çekerek savaştan vazgeçti. Bu gelişme üzerine Memlûkler ve Ermeniler arasında 1305 yılında antlaşma imzalandı. Yapılan antlaşmaya göre II. Hetum, Ceyhan Nehri'nden Halep'e kadar olan yerleri Memlûk sultanına verecek ve ayrıca önceki yıllara ait vergileri de ödeyecekti¹²⁷.

Bu antlaşmadan sonra II. Hetum, üçüncü ve kesin olarak tahttan feragat etti ve yerine küçük yaştaki yeğeni Leon (IV. Leon 1305-1307) geçti¹²⁸. 1305 yılındaki bu antlaşmadan sonra gelecek 5 yıl içinde bölgede Memlûklerin önemli bir faaliyeti yoktur. Bu barıştan sonra Ermeni kralı yıllık vergisini düzenli bir şekilde gönderdi¹²⁹.

Ermeni Kralı IV. Leon'un, İlhanlı emiri Bulargu tarafından öldürülmesinden sonra 1307'de tahta Oşin oturdu. Kral Oşin yaptığı iki evlilik sayesinde hem Kıbrıs Kralı III. Hugue ve Napoli Kralı Robert, hem de II. Philip ile sihriyet kurmuştu. Halkının tepkisine rağmen Roma Kilisesiyle uyum içinde olma siyasetini benimsedi ise de Papa XIII. John ve Fransa Kralı Philip'den umduğu yardımı göremedi. İlhanlılar ile arası açılan ve bir de üstüne batıdan umduğu yardımı göremeyen Kral tek başına kaldı ve bu sayede Memlûklerin Ermeni ülkesini ele geçirmesi kolaylaştı.

Sultan en-Nâsır Muhammed üçüncü ve son defa olarak tahta oturduktan sonra (1310) Ermeniler üzerine çok daha kuvvetli seferler yapmıştır. Ermenilerin İlhanlı hükümdarı Olcaytu'nun maiyetinde 1312 senesinde er-Rahbe'ye kadar gelmesinden sonra 1313 yılında Ermeni kralının yıllık göndereceği vergi miktarı 30.000 dinar olarak kararlaştırıldı¹³⁰. Yine Haziran/Temmuz 1314 yılında Memlûk askerleri Düneysir'i yağmaladı. Nisan 1315'de Malatya ele geçirildi. Âmid'e bağlı Âfakin Kalesi teslim alındı ve Dârende fethedildi.¹³¹

Sultan Lâçin zamanında alınan kalelerin büyük kısmı daha sonra yine Ermenilerin eline geçmişti. Bu zamana değin Ermeni ülkesine pek çok akın-

126 Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 392; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, s. 69; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfet el-Mülûkiyye*, s. 177; Baybars ed-Devâdârî, *Zübdet el-Fikre*, s. 411; ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 131-132; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. II, s. 390.

127 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 110-111; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. II, s. 390-391.

128 Ersan, *a.g.e.*, s. 223; Spuler, *a.g.e.*, s. 120.

129 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 146; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, s. 102; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. II, s. 421.

130 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 266.

131 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, s. 173; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 123-124.

lar yapılmış ancak tam olarak bir netice elde edilememiş, uğruna savaşılan kaleler Memlûkler ve Ermeniler arasında sürekli el değiştirmişti. Bu sebeple, Sultan en-Nâsır Muhammed, Kral Oşin'den Hüsâmeddin Lâçin'in hükümdarlığı sırasında ele geçirilen kalelerin ve toprakların tekrar kendisine bırakılmasını istedi¹³². Çünkü Sultan en-Nâsır Muhammed, artık Çukurova ve Kıbrıs'ın hâkimiyetini ele geçirmek istiyordu. Ancak Ermeni kralı, Sultan'ın bu isteğini yerine getirmede olduğu gibi her yıl göndermekte olduğu yıllık haracı da göndermemesi üzerine en-Nâsır Muhammed, Suriye'deki nâiblere Sis üzerine bir sefer düzenlenmesi emretti¹³³.

1320 yılının Mayıs/Haziran ayında Dımaşk ve Hama birliklerinden oluşan Suriye askerleri Sis üzerine akın yaptı. Bagras tarafından Sis'e yönelen Memlûk ordusu, Ceyhan Nehri'ni aşır geçtiği yerlerde yağma faaliyetlerinde bulunarak Sis önlerine geldi ve şehri kuşattı. Memlûk ordusu on gün boyunca süren yağma neticesinde ganimetle Halep'e geri döndü¹³⁴. Ermeniler üzerine yapılan bu sefere çok sayıda Türkmen katıldı. Yüzme bilmedikleri anlaşılan Türkmenlerden pek çoğu suları kabarmış olan Ceyhan Nehri'ni geçerken boğulmuştu¹³⁵.

Ermeni kralı Oşin bu hadiseyi müteakiben öldü (Temmuz 1320). Onun yerine Bailift Oşin vesayeti altında 10 yaşındaki oğlu V. Leon geçti¹³⁶.

1321 yılında Ermeni kralının vergisini vermemesi ve Papadan yardım talep etmesi üzerine Sultan, Ayas üzerine bir akın yapılmasını emretti. Bunun üzerine buraya ordu sevk edildi¹³⁷. Bu sırada aynı yılın sonunda İlhanlıların Anadolu'daki umumi valisi Timurtaş da Çukurova'ya girerek her tarafı yakıp yıkıp geri dönmüştü¹³⁸. İbn ed-Devâdârî'nin kaydına göre, 1322 yılında yeni kral V. Leon'un elçisi değerli hediyelerle gelip barış istemişse de Altınordu hükümdarı Özbek Han'ın İlhanlılara taarruz etmesi¹³⁹ ve Ermeni kralının henüz küçük yaşta olması sebebiyle barış teklifi kabul edilmeyerek yeniden ordu gönderildi¹⁴⁰.

Memlûk ordusu 24 Şubat 1322 tarihinde Kahire'den ayrılarak Nisan ayının başında Ayas'a yöneldi. Ayas, mançınıklarla dövülerek tahrip edildi. 3 Tem-

Gazi

132 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, s. 249.

133 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 25; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, s. 249; Akkuş, *a.g.t.*, s. 108.

134 Simbat, *a.g.e.*, s. 103; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 434; en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXII, s. 249; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 25, 28.

135 Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 435; en-Nüveyrî, Trablus askerleri ve Türkmenlerden yaklaşık 1000'den fazla askerin Ceyhan'ı geçerken boğulduğunu kaydetmiştir. Bkz. *a.g.e.*, C. XXXII, s. 249; Akkuş, *a.g.t.*, s. 109.

136 Simbat, *a.g.e.*, s. 103; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 436; Ersan, *a.g.e.*, s. 226.

137 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXIII, Tah. İbrahim Şemseddin, Beyrut, 2004, s. 28; ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 309; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 53.

138 en- Nüveyrî, Timurtaş'ın bu yağmasına Karamanoğlunun da katıldığını kaydeder. Bkz. *a.g.e.*, C. XXXIII, s. 28; Simbat, *a.g.e.*, s. 104; Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 438; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 86.

139 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 48.

140 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 308.

muz 1322 tarihinde Kahire'ye dönen Emir Cemaleddin Akkuş bu başarısından dolayı Sultan tarafından ödüllendirildi¹⁴¹.

Emir Cemaleddin Akkuş Kahire'ye döndükten sonra Halep nâibi Altunboğa'ya, sefer sırasında kaçan Ermenilerin Ayas'a döndükleri haberi ulaşmıştı. Altunboğa Ermenilerin bayramını bekleyerek Halep askerleri ile pek kullanılmayan bir yoldan giderek ani bir baskınla Ermenileri gafil avladı. Ermenilerden yaklaşık bin kişi öldürüldü ve üç yüz kişi de esir alındı. Halep askerleri elde ettikleri bol ganimetle geri döndüler¹⁴².

Memlûkler'in Çukurova'ya yaptıkları bu akını müteakip Ermeni Kralı V. Leon, 1323 yılında elçisi Konstantin'i 400.000 dirhem yıllık vergi ile Kahire'ye gönderdi¹⁴³. Yapılan barış antlaşması neticesinde 400.000 dirhem olan yıllık vergi verildiği gibi Ayas'ı imar etmek müsaadesi karşılığında her yıl 100.000 dirhem verilmesi kabul edildi. On beş yıl sürmesi kararlaştırılan bu antlaşmanın sonunda elçi Konstantin, Kahire'de esir olan üç şövalyeyi ve diğer esirleri de beraberinde alarak Sis'e döndü¹⁴⁴.

1335 yılına kadar Ermenilerle ufak tefek sürtüşmeler dışında başka bir hâdise yaşanmamıştır. Mesela, 1334–1335 yılında Karamanoğullarından bir bey¹⁴⁵ hac ziyaretinden sonra sultanın ülkesine uğrar ve güvenli bir şekilde evine ulaşabilmesi için Sultan, yanına Halep askerleriyle beraber dört de emir koşar¹⁴⁶. Ancak el-Melik en-Nâsır'ın himayesinde olan Karamanoğlunu, Ermeniler ülkelerinden geçirmek istemezler ve böylece yapılan barış kesintiye uğrar. Bu sebeple Sultan, Halep nâibi Altunboğa'ya Ermeni ülkesine akın yapmasını emreder. Bunun üzerine 1335 yılında Halep askeri, Sis üzerine sefere çıkar ve Adana ve Tarsus'u yağmalayarak, ekinleri yakıp 240 esirle geri döner¹⁴⁷. Halep nâibi bu emri yerine getirirken Memlûk hükümdarı ile dostça münâsebetler kurmuş olan İlhanlı hükümdarı Ebû Said'in ricası üzerine akınlara son verilir¹⁴⁸. Daha sonra Ermeni kralı da misafirleri bizzat karşılayarak daha önce olup bitenlerden dolayı özür dilemiş ve sultan onu affetmiştir¹⁴⁹. Bu kesintiden sonra barış dönemi devam etmiştir.

İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın 1335 yılında ölümü üzerine İlhanlılar arasında dâhilî mücadeleler başlamış ve Memlûkler ve Ermeniler arasında yaklaşık 14 yıldır devam eden barışın bozulmasına da sebep olmuş-

141 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXIII, s. 29; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 54; ed-Devâdârî'de Sultanın Emir Rükneddin'i müjde haberine karşı hil'atlandırdığı kayıtlıdır. Bkz. *a.g.e.*, C. IX, s. 309.

142 en-Nüveyrî, *a.g.e.*, C. XXXIII, s. 30-31; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 46.

143 en-Nüveyrî, elçinin yanında Ermeni kralının annesinin ve Ermeni ileri gelenlerinin de olduğunu kaydeder. Bkz. *a.g.e.*, C. XXXIII, s. 46; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 63.

144 Simbat, *a.g.e.*, s. 105.

145 Prof. Dr. Faruk Sümer, bu beyin Musa Bey olduğu ihtimalini yazmıştır. Bkz. *a.g.m.*, s. 14.

146 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 398.

147 Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 471; Simbat, *a.g.e.*, s. 107.

148 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 399.

149 ed-Devâdârî, *a.g.e.*, C. IX, s. 399.

Görüş

tur.¹⁵⁰ Bundan sonra Sultan en-Nâsır Muhammed, özellikle Dımaşk nâibi ve ümerâ ile yaptığı istişâreden sonra Sis'e akın yapmaya karar verdi ve bu tarihten itibaren Memlûkler, Ermeni topraklarını ilhaka başladı. Fransa Kralının vaatlerine güvenerek Memlûklerle arasını bozan Ermeni kralı V. Leon, Papa XXII. Johannes'in ölümü sebebiyle beklediği yardımı da bulamadı ve Memlûklerin karşısında tek başına kaldı.

Hazırlıklarını tamamlayan Memlûk ordusu 26 Nisan 1337 tarihinde Halep'e ulaştı. Dımaşk, Hama, Hıms ve Trablus kuvvetleri Halep'te bu orduya dâhil oldular. Memlûk ordusunun başına Halep nâibi Altunboğa kumandan tayin edildi. Bir liman şehri olan Ayas, 22 Mayıs 1337 tarihinde Memlûklerin eline geçti¹⁵¹. Ayas, bu devirde Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret limanıydı.

Ayas'ın ardından Ermenilerin en önemli müstahkem kalelerinden olan ve içinde büyük ruhbanların bulunduğu Kuvâre Kalesi¹⁵² ile Nuceyme ve Sırfendikar Kaleleri ele geçirildi¹⁵³. Memlûk ordusu, 24 Temmuz 1337 tarihinde buradan ayrılarak Halep'e döndü¹⁵⁴.

Bu başarılarından çok memnun kalan en-Nâsır, emirlerine ihsanda bulundu. Elde edilen topraklarda Halep, Dımaşk ve diğer Suriye nâiblerine dirlikler tahsis edildiği gibi Türkmenlerden bazılarına emirlikler verdi¹⁵⁵. Üç Ok Türkmenleri'nin Memlûk Sultanından aldıkları emirlikler ile Çukurova'da bilhassa 1337-1338 yılındaki bu hadiseyi müteakip yurt tutmaya başladıkları şüphesizdir¹⁵⁶. Sultan el-Melik en-Nâsır, Ermenilerden alınan her kaleye birer nâib tayin etti ve asker yerleştirdi. Köyler ve çiftlikler imar edilip Ermeniler haraç ödemekten muaf tutularak çiftçi olarak kullanıldı¹⁵⁷. Sultan en-Nâsır Muhammed elde edilen kalelerden Kuvâre, Nuceyme ve Sırfendikar'ı Dımaşk nâibi Tengiz'e verdi¹⁵⁸. Tengiz, kendisine verilen bu topraklarda ziraat faaliyetleri canlandırdı, kalan topraklar ise Anadolu'daki Taranta Kalesi'ne vakfedildi¹⁵⁹.

Bu önemli galibiyetlerden sonra 1338 yılında Ermeni elçisi geldi ve üç yıllık vergi affedilerek 10 yıllık bir antlaşma yapıldı (1338)¹⁶⁰.

150 Sümer, *a.g.m.*, s. 15.

151 el-Yûsufî, Mûsa b. Muhammed b. Yahyâ, *Nüzhet en-Nâsır fî Sıret el-Melik en-Nâsır*, Tah. Ahmed Huteyt, Beyrut, 1986, s. 402-403; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 230.

152 el-Makrîzî, Kuvâre Kalesi'nin surununun 42 arşının üzerinde olduğunu ve Tekfur'un bu suru yaptırırken 480 bin dinar harcadığını belirterek, kalenin öneminden bahsetmektedir. Bkz. *a.g.e.*, C. III, s. 230.

153 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 230.

154 el-Yûsufî, *a.g.e.*, s. 405.

155 el-Yûsufî, *a.g.e.*, s. 414-415; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 230.

156 el-Yûsufî, *a.g.e.*, s. 415; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 230; Sümer, *a.g.m.*, s. 17.

157 el-Yûsufî, *a.g.e.*, s. 415; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 230.

158 el-Yûsufî, *a.g.e.*, s. 415; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 234; Fatma Akkuş Yiğit, "Emir ve Devlet: Dımaşk Nâibi Emir Tengiz'in Hayatı", *Gazi Türkiyat*, Ankara, Bahar 2014/14, s. 135.

159 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 230; Sümer, *a.g.m.*, s. 17.

160 el-Yûsufî, *a.g.e.*, s. 416-417; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. III, s. 230.

Gazi

Akademik
Bakış

197

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

Ermeni Krallığı'nın Sonu

Sultan en-Nâsır Muhammed'in 1341 yılındaki ölümünden sonra onun oğulları ve torunları dönemlerinde –sultanların yaşlarının küçüklüğü sebebiyle- ülkede karışıklıklar yaşandıysa da Ermeni Krallığı'na son darbe yine bu dönemde vuruldu.

1335 yılında Ebu Said'in ölümü ile İlhanlılar arasında baş gösteren mücadeleler sebebiyle İlhanlı Devleti'nin yıkılması ile Ermeniler, İlhanlıların desteğinden mahrum kaldılar. Ardından 1337 yılında Ayas'ın fethi ve bölgeye Türkmenlerin yoğun bir şekilde göçüyle daha da zor bir duruma düştüler. Ardından 1342 yılında Ermeni Kralı V. Leon'un, ardında erkek varis bırakmadan ölümünden sonra teyzesi İsabella ile Amalrice Lusignan'ın oğlu olan Kıbrıs Kralı Guy de Lusignan silahlı bir birlik eşliğinde Ermeni topraklarına girerek tahta oturdu (1342)¹⁶¹. Bundan sonra Ermeni Krallığı'ndaki taht çekişmeleri daha da arttı. Ermeni tahtı karıştı ve tıpkı Memlûk tahtındaki istikrarsızlıklar gibi kısa vadeli idareciler hüküm sürdü.

Kral Lusignan, Ermeni ileri gelenlerinin itirazlarına rağmen Memlûklere ödenmesi gereken yıllık vergiyi ödemedi ve böylece 10 yıllık barış antlaşması bozuldu. O bunu yaparken her halde sadece getirdiği 300 Frank şövalyesine güvenmemiş, en-Nâsır'ın yerine geçen oğlu Ebu Bekir'in zayıf şahsiyetli bir insan olmasından dolayı Memlûkler arasında çıkan mevki ve ihtiras mücadelelerini de hesaba katmıştı. Ermenilerin bu sıralarda Karaman ülkesinde yağma ve tahribatta bulunması üzerine 1343/1344 yılında Türkmenler harekete geçerek Çukurova bölgesine akınlar yapmaya başladılar. Aynı yılda Memlûkler içinde Türkmenlerin de bulunduğu Halep, Hama ve Trablus askerleriyle Adana'yı kuşattı. Şehir alınmak üzere idi ki Halep valisi Aksungur, Ermenilerden rüşvet aldığından fetih için Sultan'dan emir gelmedi diyerek kuşatmayı kaldırdı¹⁶².

1344 yılında Ermeni kralı Lusignan'ın ölümü üzerine IV. Konstantin (1344-1369) tahtı zor kullanarak ele geçirdi.

1346 yılında Dulkadiroğlu Karaca Bey, Ermenilerin elinde bulunan Geben Kalesi'ni ele geçirdi¹⁶³. Karaca Bey, her zaman yaptığı gibi yeni sultan el-Melik el-Kamil Seyfeddin Şaban'a bu fethi müjdeleyerek onun ihsanına nâil oldu¹⁶⁴. Ancak Memlûklerin Halep valisi Arıktay'ın buraya hemen kendi muhafızlarını yerleştirmek istemesi, Dulkadiroğlu Karaca Bey ile arasının açılmasına sebep oldu. Durumdan faydalanan Ermeniler, 1346 Ekim'inde Geben Kalesi'ni geri aldılar¹⁶⁵.

161 Ersan, *a.g.e.*, s. 229; Nersesian, *a.g.e.*, s. 50.

162 Akkuş, *a.g.t.*, s. 122.

163 Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 509; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 27; Gökhan, *a.g.m.*, s. 155.

164 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 27.

165 Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara, 1989, s. 14.

Görsel

Akademik
Bakış

198

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

Sultan Şaban zamanında (1346) Halep nâibi Ermeni kralından yıllık vergiyi göndermesini istedi. Ermeni kralı ülkesinin harap olduğu gerekçesiyle verginin yarısını ödemesine müsaade edilmesini istedi. 1347 yılında Sultan Zeyneddin Hacı zamanında iktisadî zorlukları sebebiyle Ermeni haracının ancak yarısı geldi¹⁶⁶.

1347-1348 yılında Ermeni Kralı, Küvâre Kalesi'ne saldırarak 40 Müslümanı öldürdü. Ermenilerin bu saldırısı karşında harekete geçen kale halkı onlardan elli kişiyi öldürdüler. Otuzunu esir alarak Halep'e götürdüler. Bu başarıya karşılık Sultan Sultan Zeyneddin Hacı, Küvâre halkına ihsanda bulundu¹⁶⁷.

1348 yılında Ermeni haracının yine ancak yarısı ödendi¹⁶⁸. Çünkü bu yıl o zamanki dünya nüfusunu da neredeyse helak etmiş olan ve 1348 yılında Moğolistan'dan başlayarak Çin, Orta Asya, Kıpçak ülkesi, İran, Anadolu, Irak, Suriye ve Mısır'ı kapsayan korkunç *kara veba* hastalığı ülkeleri mahvetmiş, nüfuslarını kırmıştı¹⁶⁹. Bu yüzden bu yılda ve müteakip senelerde Ermeniler, haracın ancak yarısını ödeyebilmiş, Memlûk Devleti de bunu anlayışla kabul etmiştir. Keza 1350/1351 yılında ülkesinin harap olması sebebiyle Ermeni kralı yine verginin yarısını gönderebilmişti¹⁷⁰.

Sultan en-Nasır Hasan (1347-1351) zamanında Dulkadiroğulları oldukça güçlenmişlerdi. Öyle ki, 1348-1349 yılında, Dulkadiroğulları Memlûkler'in dâhilî mücadelelerini fırsat bilip isyan etmiş ve Ermeni kralından, Memlûk sultanına gönderilen vergiyi kendilerine göndermesini isteyecek kadar ileri gitmişlerdi¹⁷¹. Dulkadiroğlu Karaca Bey'in faaliyetleri de Ermenileri oldukça yıpratmıştı.

1360 yılında Memlûkler, Türkmenlerin teşvik ve yardımları ile Halep nâibi Seyfeddin Baydemir el-Harezmî kumandasındaki orduyu Ramazan ayında (Temmuz/Ağustos) Sis üzerine gönderdi. Bu sefer neticesinde Adana, Misis, Tarsus ve diğer bazı kaleler fethedildi¹⁷². Buradaki Müslüman esirler serbest bırakılıp Ermenilerin silah ve atlarına el konuldu. Bu kalelerin anahtarlarını Sultan Hasan'a yollayan Baydemir, burada sultan adına hutbe okutup, sikke kestirdi ve Tarsus ile Adana'ya birer nâib tayin ederek Halep'e döndü¹⁷³. Emir Baydemir bu başarının ardından Dimaşk nâibliğine atandı¹⁷⁴. Adana ve Tarsus'un fethinden sonra, Memlûk ordularının akınları sonucunda Sis, Anazarba ve dağlık yerlerdeki birkaç kale hariç Ermenilerin elinde başka bir yer

166 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 31.

167 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 34.

168 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 79.

169 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 80-81; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 164; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. X, s. 155-168.

170 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 122.

171 Ebû'l- Fidâ, *a.g.e.*, C. II, s. 517.

172 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 245; Lane-Poole, *a.g.e.*, s. 320.

173 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 245; İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 186; İbn Habib, *a.g.e.*, C. III, s. 230;

Sümer, *a.g.m.*, s. 18; Darkot, *a.g.m.*, s. 21; Kanat, *a.g.m.*, s. 100.

174 İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 187; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 245.

Gazi

Akademik
Bakış

199

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

kalmamıştı. Tarsus Memlûklerin Anadolu'da en batıdaki hudut şehri olarak doğrudan Kahire'den gönderilen nâiblerle idare edildi ve 1516'da Osmanlıların bölgeyi kesin olarak ele geçirmesine kadar Memlûk hâkimiyetinde kaldı.

1360 yılında Kıbrıs Kralı I. Peter, Ermenilerin liman şehri olan Korykos (Kız Kulesi)'u işgal etti¹⁷⁵. Ermeni Krallığı gün geçtikçe zayıflamış ve artık yıkıma hazır hale gelmişti.

Nihai Hedef: Sis'in Ele Geçirilmesi

Ermeni Kralı 1363/1364 yılında Memlûk Sultanı el-Eşref Şaban'a elçilik heyeti göndererek, iktisadî durumunun zayıflığından dolayı kararlaştırılmış olan verginin hafifletilmesi talebinde bulundu. Ancak heyet bir netice alamadan geri döndü¹⁷⁶.

1365/1366 yılında Sultan, Işıktemür el-Mardinî'nin yerine Halep nâibi olarak görevlendirdiği Emir Corci el-İdrisî'yi kendisine karşı devamlı isyân eden ve Harput'u ele geçirmiş olan Dulkadiroğlu Halil Bey'i yakalamak ve Harput'u geri almakla görevlendirdi. Halil Bey'in aman dilemesi üzerine dört ay süren bir kuşatmadan sonra Halil Bey Mısır'a götürüldü¹⁷⁷. Burada Sultan Şaban'ın affına mazhar oldu ve kendisine ikta verildi¹⁷⁸.

Ermeni Kralı IV. Konstantin dışarıdan yoğun bir şekilde Türkmenlerin ve Memlûklerin saldırılarına maruz kalırken içeride de öteden beri süregelen dinî ayrılıkları ortadan kaldırmaya çalışmış ve 1369 yılında ölmüştü¹⁷⁹. Onun ölümüyle baronluğa yükselen ve aslen Kıbrıslı bir şefin oğlu olan V. Konstantin zor kullanarak tahtı ele geçirek, Kıbrıs Kralı Peter'e teklif etmişti. Fakat Peter, 1369'da bir suikast sonucu öldürülünce kendisini Küçük Ermenistan Kralı olarak ilan etti. 1373'e kadar tahtta kalan V. Konstantin de bir suikast sonucu ortadan kaldırılınca yerine ancak iki yıl hüküm sürebilecek son Ermeni Kralı VI. Leon (1373-1375) geçti.

Memlûk Sultanı Şaban b. Hüseyin, Ermenilerin üzerine büyük bir kuvvet göndererek bu tehlikeyi tamamen halletmeye karar verdi. Bu dönemde başta Katolikos Paul olmak üzere Ermeni ileri gelenleri gerek çevrelerini saran Türkmenlerin baskıları ve gerekse Kral Leon'a karşı yükselen nefret sebebiyle Memlûklerin Halep nâibi Işıktemür'e haber göndererek şehri kendisine teslim edeceklerini bildirmişlerdi. Sultan bunun üzerine, Halep nâibi Emir Işıktemür el-Mardinî'yi 1375 yılında Ermenistan üzerine gaza ile görevlendirdi. Halep askeri hemen yola çıkarak Sis'e vardı. Üç Ok ve Boz Oklardan oluşan çok sayıda

175 Irwin, *a.g.e.*, s. 146.

176 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 274.

177 İbn Dokmak, *a.g.e.*, s. 198; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 292.

178 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 292.

179 Ersan, *a.g.e.*, s. 230.

Görsel

Türkmen de bu sefere katıldı. İki ay boyunca şehri kuşatan Memlûkler Antep’li Halil en-Neccâr’ın yaptığı büyük mancınıklarla şehri dövmeye başladılar. Kral VI. Leon şehirini müdafaa etse de halk, kralın arzusunun hilafına şehrin kapılarını Müslümanlara açtı. Kral Leon 13 Nisan 1375 tarihinde aman dileyerek teslim olmak zorunda kaldı. Ermenilerin başkenti Sis ele geçirildi ve böylece Küçük Ermenistan Krallığı son buldu¹⁸⁰. Şairler bu fethi ebedileştiren şiirler yazdılar¹⁸¹.

Memlûk askerleri Sis’e yerleştirildikten sonra ordu, yanlarında Ermeni kralı, ailesi ve askerleriyle birlikte Halep’e döndü. Sis, Memlûklerin Çukurova’daki üçüncü valiliği haline geldi ve Emir Yakup Şah buraya nâib olarak atandı¹⁸². Sultan Şaban, Halep nâibi Emir Işıktemür’a ödül olarak teşrif-i celile gönderdi¹⁸³.

Halep nâibi Emir Işıktemür, Ermeni kralını ailesi ve diğer esirlerle birlikte Kahire’ye gönderdi¹⁸⁴. Sultan, onları Mısır ile Kahire arasındaki Kum’da ikamet ettirdi¹⁸⁵. Son Ermeni kralı VI. Leon, yaklaşık yedi yıl sonra 1382’de Sultan Zeyneddin zamanında, Kastilla Kralı I. John ve Aragon Kralı Peter’in tavassutuyla, ülkesine dönmek şartıyla serbest bırakıldı¹⁸⁶. VI. Leon, yine de krallığı yeniden kurmak ümidiyle Fransız ve İngiliz krallarının yardımını dilemek için Paris ve Londra’ya gitti. 1385’de Fransa’ya gelen VI. Leon, VI. Charles ve lortları tarafından çok iyi karşılandı. VI. Charles ona, “Bizden yardım umarak buraya gelen Ermenistan Kralına itibarını sürdürbilmesi için gerekli şeyleri sağlayacağız (...) ve eğer gücümüz yeterse krallığını geri alabilmesi için ona silahlı adamlar vereceğiz” dedi. VI. Leon’a yıllık 6000 frank gibi yüksek bir maaş bağladı. VI. Leon, 1393 yılında Fransa Kralı’nın kaldığı St. Pol kraliyet otelinin tam karşısındaki Tournelles sarayında Paris’de öldü. Mezarı bugün St. Denis Abbey Katedrali’nde Fransız Krallarının yanındadır¹⁸⁷. Böylece Çukurova Ermeni Krallığı son buldu. Ermenilerin elinde sadece 1382 yılında Türkler tarafından fethedilecek olan Korykos (Kızkalesi) Kalesi kaldı. Bölge tamamen Memlûklerin eline geçti.

Ermeni toprakları Memlûkler ile Türkmenlerin müşterek faaliyetleri neticesinde fethedildi. Memlûkler burada Ayas, Tarsus ve Sis olmak üzere üç

180 eş- Şâfiî, *a.g.e.*, s. 76; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 377; İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâ’ el-Ğumr bi Ebnâ’ el-Umr*, C. I, Tah. Hasan Habeşi, Kahire, 1998, s. 74-76; İbn Tagrıbirdî kuşatmanın 3 ay devam ettiğini kaydetmiştir. Bkz. *a.g.e.*, C. XI, s. 54; Har-El, *a.g.e.*, s. 35; Âşûr, *a.g.e.*, s. 276; Irwin, *a.g.e.*, s. 147; Nersesian, *a.g.e.*, s. 50; Akkuş, *a.g.t.*, s. 128; Gökhan, *a.g.m.*, s. 157; Buchner, *a.g.m.*, s. 709.

181 İbn Hacer, *a.g.e.*, C. I, s. 75; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 377.

182 eş- Şâfiî, *a.g.e.*, s. 76; İbn Hacer, *a.g.e.*, C. I, s. 76; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 377; İbn Tangrıbirdî, *a.g.e.*, C. XI, s. 54.

183 el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 377.

184 eş- Şâfiî, *a.g.e.*, s. 76; el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. IV, s. 377.

185 eş- Şâfiî, *a.g.e.*, s. 76.

186 Nersesian, *a.g.e.*, s. 50. el-Makrîzî’de H. 784 yılında Sultan Zeyneddin zamanında İşbiliyye hakimisi Alfons’un elçisinin geldiği kayıttır. Bkz. el-Makrîzî, *a.g.e.*, C. V, s. 138.

187 Nersesian, *a.g.e.*, s. 50-51.

Gazî

Akademik
Bakış

201

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

nâiblik tesis etti. Bu şehirler Türkmenler tarafından iskân edildi ve Türkmen beyleri tarafından idare edildi¹⁸⁸.

Sonuç

Tarih boyunca sıkıntı ve kargaşanın eksik olmadığı Yakındoğu coğrafyasında ortaya çıkan Memlûk Devleti, mevcudiyetlerini koruyabilmek ve bölgede söz sahibi olabilmek için birçok mesele ve devletle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu yeni kurulan devletin baş etmesi gereken en büyük mesele/ tehdit, Haçlılar ve İlhanlılar idi. Gerek Haçlılar gerekse de İlhanlılarla istikrarlı bir şekilde mücadele etmiş olan Memlûkler, bu iki büyük düşmanı karşısında galip gelmeyi başarmışlardır. Bu çalışmaya mevzubahis olan Memlûk-Ermeni münâsebetleri, Memlûklerin bu devletlerle olan mücadeleleri sırasında, Ermenilerin de bu mücadeleye taraf olarak katılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Çukurova'da kurulmuş olan Küçük Ermenistan Krallığı'nın İlhanlılarla ortak hareket etmesi, Haçlılarla işbirliği halinde olması ve diğer siyasî sebeplerle, en az bunlar kadar önemli olan iktisadî sebepler Memlûklerin, Ermenilerle olan münâsebetlerinin seyrini belirlemiştir. Memlûklerin, İlhanlıları Ayn Calut savaşında mağlup etmesi, ardından devam eden savaşlarda pek çok zafer kazanması ve bu olaylarla eşzamanlı olarak Haçlılara karşı kazandıkları galibiyetler Ermenilerin kaderini de tayin etmiştir. Nihayetinde Memlûkler; önemli limanlar, yollar ve en önemlisi Anadolu'dan gelebilecek tehditlere yol veren geçitler üzerinde bulunan Küçük Ermenistan Krallığı'nı, mütemediyen devam eden seferler neticesinde 1375 yılında tamamen ele geçirmişlerdir. Bölge sınırı olması sebebiyle önemine binaen doğrudan Kahire'den gönderilen naibler tarafından yönetilmiş ve Türkmenlerle iskâna devam edilmiştir. Ne var ki bölgede hâkimiyet mücadeleleri hiçbir zaman son bulmamıştır. Memlûkler, Ermenilerin ardından bölgede özellikle Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve sonrasında Osmanlılarla hâkimiyet mücadelelerine devam etmişlerdir.

Görsel

Kaynaklar

Akademik
Bakış
202
Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

ABÛ'L-FARAC (BAR HEBRAEUS), *Abû'l-Farac Tarihi*, C. I-II, Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1987.

AKKUŞ YIĞİT, Fatma, *Memlûkler Döneminde Çukurova*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Ankara, 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

-----, "XIV-XV. Yüzyılda Çukurova'nın Stratejik Önemi", *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu-III, Mersin ve Doğu Akdeniz Bildiriler Kitabı*, Mersin, 2011, s. 115-122.

-----, "Sultan Kalavun Zamanında Ermeniler", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 16, S. III, Ankara, 2012, s. 11-20.

188 İbn Hacer, *a.g.e.*, C. I, s. 75; Kürşat Solak, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münâsebetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2011, s. 131-133.

-----, "Emir ve Devlet: Dimaşk Nâibi Emir Tengiz'in Hayatı", *Gazi Türkiyat*, Ankara, Bahar 2014/14, s. 127-144.

AKTAN, Ali, "Memlûk-Haçlı Münâsebetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 106, Ankara, 1997, s. 149-178.

AMITAI-PREISS, Reuven, *Mongols and Mamluks The Mamluk-Ilkhanid War, 1260-1281*, Cambridge, 1996.

ÂŞÛR, S. A., *Buhûs ve Dirâsât fî Tarihi'l- Usûri'l-Vustâ*, Kahire, 1977.

AYAZ, Fatih Yahya, "Memlûk-İlhanlı İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Şakhab Savaşı (702/1303)", *Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fak. Dergisi*, C. IX, S. 15, 2007, s. 1-32.

BAYBARS EL-MANSÛRÎ, *Muhtâr el-Ahbâr Tarih ed-Devlet el-Eyyûbiyye ve Devlet el-Memâlik el-Bahriyye Hatta sene 702 el-Hicriyye*, Tah. Abdulhamid Salih Hamdân, Kahire, 1993.

-----, *Kitâb et-Tuhfet el-Mulûkiyye fî Devlet et-Türkiyye, Tarih Devlet el-Memâlik el-Bahriyye fî Fetre min 648-711 h.*, Tah. Abdulhamid Salih Hamdân, Kahire, 1987.

-----, *Zübdet el-Fikre fî Tarih el-Hicre*, Tah. Zübeyde Muhammed Ata, c. IX, yer yok, 2001.

BUCHNER, V. F., "Sis", *İA (MEB)*, C. X, Eskişehir, 1997.

ÇETİN, Altan, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, Ankara, 2009.

DARKOT, B., "Tarsus", *İA (MEB)*, C. XII/1, İstanbul, 1993, s. 18-24.

DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul, 1997.

DEVLET, Nadir, "İlhanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. IX, İstanbul, 1987.

EBÛ'L-FİDÂ, el-Melik el-Müeyyed, *Tarih Ebî Fidâ, el-Musemma el-Muhtasar fî Ahbâr el-Beşer*, C. II, Tah. Mahmud Deyyûb, Lübnan, 1997.

EDWARDS, R.W., *The Fortifications of Armenian Cilicia*, Washington, 1987.

ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara, 2007.

GALSTYAN, A. G. "Piskopos Stepanos Vekâyinâmesi, Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar", İstanbul, 2005.

GÖKHAN, İlyas, "Memluk Devletinin Kilikya Ermenileri İle Siyasi İlişkileri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 165, 2006, s. 117-158.

-----, "Türkiye Selçukluları İle Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 2012, s. 70-108.

GÜL, Muammer, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti*, İstanbul, 2005.

-----, "Mısır Memlûklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu'da Memlûk İzleri", *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, XII/2, 2002.

"Hades", *İA (MEB)*, C. VI/1, Eskişehir, 1997, s. 42.

Gazi

HAR-EL, Shai, *Struggle For Domination in The Middle East, The Ottoman-Mamluk War 1485-1491*, Leiden-New York-Koln, 1995.

HETUM, *Gorigos Senyörü Hetum Vekâyinâmesi*, Terc. H. D. Andreasyan, Basılmamış Tercüme, İstanbul, 1946.

HOLT, P. M., *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290), Treaties of Baybars and Qalawun with Christian Rulers*, Leiden-New York-Köln, 1995.

-----, *Haçlılar Çağı, 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu*, Çev. Özden Arıkan, İstanbul, 1999.

IRWİN, Robert, *The Middle East in the Middle Ages, The Early Mamluk Sultanate 1250-1382*, Great Britain, 1986.

İBN ABDİ'Z- ZÂHİR, *er-Ravz ez-Zâhir fi Siret el-Melik ez-Zâhir*, Tah. Abdulaziz Huveytir, Riyad, 1976.

-----, *Teşrif el-Eyyâm ve el-'Usûr fi Siret el-Melik el-Masûr*, nşr. Murad Kamil, Kahire 1961.

İBN ED-DEVÂDÂRÎ, Ebî Bekr b. Abdullah, *Kenz ed-Dürer ve Câmi' el-Ğurer, ed-Dürre ez-Zekiyye fi Ahbâr ed-Devle et-Türkiyye*, C. VIII, Tah. Ulrich Haarmann, Kahire, 1971; *Kenz ed-Dürer ve Câmi' el-Ğurer*, C. IX, Tah. Hans Robert Roemer, Kahire, 1960.

İBN DOKMAK, Sârîmüddin İbrahim b. Muhammed, *en-Nefhat el-Miskiyye fi ed-Devlet et-Türkiyye, min el-Cevher es-Semîn fi Siyer el-Hulefâ ve el-Mülûk ve es-Selâtin (min sene 637 hatta sene 805)*, Tah. Ömer Abdüsselâm Tedmurî, Beyrut, 1999.

İBN HABİB, el-Halepî, Bedreddin Hasan b. Ömer, *Tezkiret en-Nebîh fi Eyyâm el-Mansûr ve Beniîh*, Tah. M. Muhammed Emin- S. A. 'Aşûr, 3 Cilt, Kahire, 1976-1986.

İBN ŞEDDÂD, İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim, *el-Alâk el-Hatîra fi Zîkr Ümerâ eş-Şâm ve el-Cezîre*, Tah. Yahya Zekeriyya Abbâre, Dimaşk, 1991.

-----, *Târih el-Melik ez- Zâhir*, Tah. Ahmed Huteyt, Beyrut, 1983; Türkçe ter. Şerefeddin Yaltkaya, *Baypars Tarihi al-Melik al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarih*, C. II, TTK, Ankara, 2000.

İBN TAGRİBİRDÎ, Ebû el-Mehâsin Cemâleddin Yûsuf, *en- Nücûm ez-Zâhire fi Mülûk Mısr ve el- Kâhire*, 16 Cilt, Tah. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Lübnan, 1992.

el-KALKAŞANDÎ, Ahmed b. Ali, *Subh el- Aşâ fi Sinâat el-İnşâ*, Tah. Muhammed Hüseyin Şemseddin, XIV Cilt, Kahire, 1987.

KANAT, Cüneyt, "Memlûkler ve Çukurova", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*, Hazırlayanlar: Doç. Dr. Erman Artun- M. Sabri Koz, YKY, İstanbul, 2000, S. 93-107.

-----, "Memlûklerin Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)*, Bildiriler, Adana, 1999, s. 423-434.

KHOWAİTER, Abdulaziz, *Baibars the First: His Endeavours and Achievements*, London, 1978.

Görüş

KOCA, Salim, "Selçuklu Döneminde Türk-Ermeni İlişkileri", *Türk Yurdu*, C. 26, S. 235, Ankara, 2004.

KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, "Mısır Memlûkleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VI, İstanbul, 1992, s. 434-545.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Baybars I", İA (MEB), C. II, İstanbul, 1979.

el-MAKRÎZÎ, Takiyyüddin Ahmed b. Ali, *Kitâb es-Sülûk li Ma'rifet Düvel el-Mülûk*, C. I/II, Tah. Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire, 1957; C. III-VI, Tah. Muhammed Abdulkadir Ata, Lübnan, 1997.

MÜVERRİH VARDAN, "Türk Fütuhât Tarihi", çev. H. Andriasyan, *Tarih Seminerleri Dergisi*, İstanbul, 1937.

NERSESIAN, SİRARPİE DER, *The Armenians*, London, 1969.

EN-NÜVEYRÎ, Şihâbuddin Ahmed b. Abdulvehhâb, *Nihâyet el-Ereb fi Fünûn el-Edeb*, C. XXX-XXXI, Tah. Necib Mustafa Fevâz, Hikmet Küşlü Fevâz, Beyrut-Lübnan, 2004; C. XXXII-XXXIII, Tah. İbrahim Şemseddin, Beyrut, 2004.

ÖZBEK, Süleyman, "el-Melikü'z-Zahir Rüknu'd-Din Baybars Zamanı Memlûk Devletinin Dini Siyaseti", *Ege Ün. Edebiyat Fak. Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. IX, İzmir, 1994.

-----, "Türkiye Selçukluları-Memlûk Münasebetleri (1250-1277)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S. II, Mayıs 1999, s. 43-61.

RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I-II-III, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1987.

SİMBAT, *Vekâyinâme (951-1334)*, Türkçe çev. H. D. Andriasyan, TTK basılmamış tercüme, no. 68, İstanbul, 1946.

SOLAK, Kürşat, *Memlûk Devleti'nin Anadolu Beylikleriyle Münâsebetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

SPULER, Bertold, İnan Moğolları, Siyaset, İdâre ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350, çev. Cemal Köprülü, Ankara, 1987.

STEWART, Angus Donal, *The Armenian Kingdom and The Mamluks War and Diplomacy During the Reigns of Het'um II (1289-1307)*, Leiden-Boston-Köln, 2001.

SURÛR, Muhammed Cemaleddin, *Devlet Benî Kalavun fi Mısır, el-Hâlet el-Siyâsiyye ve el-İktisadiyye fi Ahdihâ bi Vech Hâs*, Kahire, tarihsiz.

SÜMER, Faruk, "Çukur-ova Tarihine Dâir Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. I, Ankara, 1963.

-----, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969, s. 1-147.

-----, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir", *Belleten*, C. LIII, S. 206, Nisan 1989.

SÜRYÂNÎ KEŞİŞ MİKHAİL, *Vekâyinâme (1042-1195)*, C. II, Türkçe ter. Hrant D. Andriasyan, TTK, Basılmamış Tercüme, İstanbul, 1944.

Gazi

Akademik
Bakış

205

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015

ŞÂFÎ B. ALÎ EL-KÂTİB EL-MISRÎ, *Kitâb el-Fazl el-Me'sûr min Siret es-Sultan el-Melik el-Mansûr*, Tah. Abdüsselam Tedmurî, Beyrut, 1998.

el-ŞÂFÎ, Ebî Hamid Muhibbüddin Muhammed b. Halil el-Kudsî, *Kitâb ed-Düvel el-İslâm eş-Şerife el-Behiyye ve Zîkr mâ Zahara lî min Hikemillah el-Hafiyye fî Celb Tâife el-Etrak ilâ Diyar el-Misriyye*, Tah. Subhî Lebib-Ulrich Harman, Beyrut, 1997.

ŞEŞEN, Ramazan, *Sultan Baybars ve Devri*, İstanbul, 2009.

THORAU, Peter, *The Lion of Egypt, Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century*, Translated by P. M. Holt, London-New York, 1987.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1984.

URFALI VAHRAM, *Kilikya Ermeni Kralları, Vahram Vekayinâmesi*, çev. H. D. Andre-asyan, TTK, basılmamış Tercüme.

UYAR, Mustafa, "İlhanlı-Memlûk Mücadelesinde Bir Kırılma Noktası: Vâdî el-Hazindâr Savaşı", *ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies)*, 14 Eylül 2007, Ankara.

YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara, 1989.

Gazî

Akademik
Bakış

206

Cilt 8 Sayı 16
Yaz 2015